

Satu Pappila

**LASTEN KALTOINKOHTELUN
VARHAINEN TUNNISTAMINEN JA
PUUTTUMINEN
VARHAISKASVATUKSESSA**

Opinnäytetyö
Sosionomi

2017

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Satu Pappila	Sosionomi (AMK)	Joulukuu 2017
Opinnäytetyön nimi		
Lasten kaltoinkohtelun varhainen tunnistaminen ja puuttuminen varhaiskasvatuksessa		50 sivua 3 liitesivua
Ohjaaja		
Jari Huotari		
Tiivistelmä		
<p>Kaltoinkohtelusta on lapsen kehitykselle runsaasti fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia haittoja. Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset arvioivat valmiuksiaan kaltoinkohtelun tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa ja kaltoinkohteluun puuttumisessa. Lisäksi kartoitettiin työntekijöiden näkemyksiä kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteista ja kehittämisehdotuksista. Opinnäytetyön tarkoituksena on edistää tietoisuutta lasten kaltoinkohtelun varhaisesta tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta varhaiskasvatuksessa, sekä antaa tietoa lasten kaltoinkohtelusta.</p>		
<p>Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimustulokset pohjautuvat neljässä mikkeliläisessä varhaiskasvatustyöyksikössä tehtyihin ryhmämuotoisiin teemahaastatteluihin. Tutkimukseen osallistui yhteensä 11 varhaiskasvattajaa. Haastattelut on analysoitu teemoittelua käyttäen. Teoreettinen viitekehys koostuu lasten kaltoinkohtelun muodoista, riskitekijöistä, merkeistä ja vaikutuksista ja varhaiskasvatuksen merkityksestä lasten kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja puuttumisessa. Viitekehykseen lisättiin tutkimustulosten pohjalta tunne- ja turvataitokasvatus, Lapset puheeksi -menetelmä ja huolen puheeksiotto.</p>		
<p>Keskeisimmät tutkimustulokset olivat lasten kaltoinkohtelun varhaisen tunnistamisen ja siihen puuttumisen vaikeus ja haastavuus. Varhaiskasvatuksessa pelätään virheellistä diagnoosia, aikaa ja tiloja pidetään rajallisena ja puutteellisena. Haasteeksi mainitaan myös monikulttuurisuuden lisääntyminen ja sen ymmärtäminen. Varhaiskasvatuksessa käytössä oleviksi menetelmiksi tutkimuksessa mainittiin huolen vyöhykkeet, tiedon jakaminen, arjen havainnointi, tiimin lapsi- ja perhetuntemus ja Lapset puheeksi -toimintamalli. Kehittämisideoista tarpeellisemmaksi mainittiin koulutus. Koulutusta kaivattiin lasten kaltoinkohtelun varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen, perheiden monimuotoisuuden ymmärtämiseen, perheiden tukemiseen ja ohjaamiseen ja maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kohtaamiseen.</p>		
<p>Kaikki tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat ovat kohdanneet työssään lasten kaltoinkohtelua ja sen monimuotoisuutta. Tutkimukseen osallistuneet pitivät lasten kaltoinkohtelun tunnistamista ja puuttumista hyvin tärkeänä osana työtään ja heidän mielestään perheiden ongelmat näkyvät entistä enemmän päivähoidon arjessa. Tämä lisää koulutuksen merkitystä. Opinnäytetyön tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä, mutta niitä voidaan pitää suuntaa antavina, huomionarvoisina ja merkityksellisinä tekijöinä varhaiskasvatukselle ja siellä työskenteleville ammattilaisille.</p>		
Asiasanat		
Lapsen kaltoinkohtelu, varhainen tunnistaminen, varhainen puuttuminen, varhaiskasvatus		

Author	Degree	Time
Satu Pappila	Bachelor of Social Services	December 2017
Thesis Title Child maltreatment identification and intervention in early childhood education		50 pages 3 pages of appendices
Supervisor Jari Huotari		
Abstract <p>Maltreatment causes various physical, mental and social damage for a child`s development. The objective of the thesis was to get information on how the professionals of early childhood education estimate their readiness in the identification and in the early intervention of maltreatment. Furthermore, the professionals' development proposals for the identification and intervention of maltreatment were surveyed. The purpose of the thesis is to promote consciousness of early identification and intervention of a child's maltreatment in early childhood education.</p> <p>This thesis is a qualitative study. The research results are based on group theme interviews conducted in four early childhood education units in Mikkeli. Altogether 11 workers in early childhood education participated in the study. The interviews were analysed using theme analysis. The theoretical framework of the thesis consists of the forms, risk factors, signs and effects of child maltreatment but also the significance of early childhood education in the identification and intervention of child maltreatment. Based on the research results, emotional skills education, security skills education, the Let`s talk about children method and discussing concern were included in the theoretical framework.</p> <p>The essential research result is the difficulty of early identification and intervention of child maltreatment. The professionals in early childhood education are afraid of wrong diagnosis and the time and premises are considered limited and faulty. The zones of concern, the Let`s talk about children method, sharing of information, observation of daily activities and knowledge of the child and family were mentioned in the study as methods used. Further training was considered the most necessary of the development ideas. The professionals wanted training for early identification and intervention of child maltreatment, for understanding the multiformity of families, for supporting the families and for encountering immigrant children and families.</p> <p>All the early childhood education professionals have met with child maltreatment and its multiformity. The workers considered the identification and intervention of maltreatment as a very important part of their work and the problems of the families are reflected in everyday activities in day care more than before. The research results of the bachelor`s thesis cannot be generalised, but the results can be considered indicative, noteworthy and significant for early childhood education and for the professionals who work there.</p>		
Keywords Child maltreatment, early intervention, identification, early childhood education		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	LASTEN KALTOINKOHTELU	8
2.1	Kaltoinkohtelun muodot ja tunnistaminen	9
2.1.1	Psykykinen kaltoinkohtelu.....	10
2.1.2	Fyysinen kaltoinkohtelu.....	10
2.1.3	Seksuaalinen kaltoinkohtelu	11
2.1.4	Laiminlyönti.....	12
2.2	Kaltoinkohtelun riskitekijät	13
2.3	Kaltoinkohtelun vaikutukset	14
3	LASTEN KALTOINKOHTELUN TUNNISTAMINEN JA PUUTTUMINEN VARHAISKASVATUKSESSA.....	14
3.1	Varhainen tunnistaminen ja puuttuminen.....	15
3.2	Huolen puheeksiotto	17
3.2.1	Huolen vyöhykkeet	19
3.2.2	Lapset puheeksi -menetelmä.....	21
3.3	Monialainen yhteistyö	21
3.4	Tunne- ja turvataitokasvatus.....	22
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN.....	23
4.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	24
4.2	Tutkimusmenetelmä	25
4.3	Aineistonkeruun menetelmä	25
4.4	Tutkimusaineiston analyysi.....	27
5	TUTKIMUSTULOKSET	29
5.1	Lasten kaltoinkohtelu ja kaltoinkohtelun merkit.....	30
5.2	Tunnistamisen ja puuttumisen haasteet	32
5.3	Tunnistamisen ja puuttumisen menetelmät	33
5.4	Tunnistamisen ja puuttumisen menetelmien kehittäminen	35

6	JOHTOPÄÄTÖKSET	36
7	POHDINTA	41
	LÄHTEET	46

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje varhaiskasvatusyksiköihin

Liite 2. Saatekirje osallistujille

Liite 3. Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

”Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 1. §). Valtaosa lapsista asuu perheissä, joissa on lastensuojelulain edellyttämä lapsen kasvua ja kehitystä tukeva ympäristö. Näissä perheissä vanhemmat ovat riittävän hyviä vanhempia. Valitettavasti on myös niitä perheitä, joissa lapsi joutuu kaltoinkohdeksi. Opinnäytetyön tarkoitus on antaa suuntaviivaa siitä, mitä Mikkelin alueen varhaiskasvatusyksiköissä työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat tunnistaakseen lasten kaltoinkohtelua ja puuttuakseen siihen.

Lasten kaltoinkohtelun varhainen tunnistaminen ja siihen puuttuminen ovat tutkimusaiheina ajankohtaisia ja tärkeitä. Kaltoinkohtelusta on lapsille runsaasti haittoja, jotka voivat näkyä lyhyellä, mutta myös pitkällä aikavälillä, fyysisenä, psyykkisenä ja sosiaalisena hättana lasten kehitykselle. Kaltoinkohtelu vaikuttaa negatiivisesti myös lasten oppimiseen ja käyttäytymiseen. Kaltoinkohtelusta kärsivät lasten lisäksi koko perhe, ja kaltoinkohtelusta on paljon kustannuksia yhteiskunnalle. Lasten kaltoinkohtelusta voidaan puhua kansanterveydellisenä ongelmana. (Paavilainen & Flinck 2015, 3.)

Lasten kaltoinkohtelun tilastoihin päätyy vain pieni osa teoista. Paavilainen kertoo, että länsimaissa 4–16 prosenttia lapsista joutuu kohtaamaan fyysistä kaltoinkohtelua ja joka kymmenes laiminlyöntiä tai henkistä pahoinpitelyä. (Liukkonen 2015.) Suomessa kaltoinkohtelun seurauksena 10–15 lasta kuolee vuosittain (Jopa 15 lasta kuolee... 2015). Varhaiskasvatuksella on tärkeä merkitys kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa, sillä varhaiskasvatuspalveluissa lasten kanssa vietetään paljon aikaa. Näin opitaan tuntemaan lapset, heidän käyttäytyminen ja etenkin poikkeamat käyttäytymisessä.

Opinnäytetyön idea vahvistui harjoittelujaksolla, jossa tunnistin lapsen kaltoinkohtelun merkkejä ja huomasin, että asian esille ottaminen ei ole helppoa ja luontevaa. Olisi tärkeää, että jokainen kasvatusalan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen kouluttautuisi väkivallan tunnistamiseen, siitä puhumiseen ja väkivallan auttamistyöhön. Joskus hyvin pienillä teoilla voi olla suuri merkitys perheen hyvinvoinnille. Tutkimuskohteina oli neljä Mikkelin alueen

varhaiskasvatustyöskentelijöitä ja niissä työskentelevät varhaiskasvatusalan ammattilaiset. Ryhmähaastattelujen avulla pyrittiin saamaan tietoa, mitä kotona tapahtuvan lasten kaltoinkohtelun varhaisen tunnistamisen ja puuttumisen keinoja työntekijöillä on käytössään, mitä he tarvitsisivat avukseen, ja kuinka he kehittäisivät lasten kaltoinkohtelun tunnistamista ja siihen puuttumista.

Opinnäytetyö liittyy lastentarhaopettajan (sosionomi amk) kelpoisuuden suorittamiseen, ja tällä opinnäytetyöllä valmistan itseäni lastentarhaopettajan tehtävissä toimimiseen, sekä kaltoinkohdeltujen lasten että heidän perheidensä auttamiseen. Aihe on herkkä, ja kaltoinkohtelutapauksiin on vaikea puuttua aiheen intiimiyden vuoksi. Tähän tulisi saada muutos. Varhaiskasvatuksella on suuri merkitys lasten kaltoinkohtelun varhaisessa tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa. Tämä opinnäytetyö auttaa löytämään varhaiskasvatuksessa tarvittavia keinoja kaltoinkohtelun tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen. Opinnäytetyön tutkimustietoa voidaan pitää merkityksellisenä ja tärkeänä, jotta kaikille lapsille tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen lapsuus ja varhaiskasvatus toteutuisivat.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu lasten kaltoinkohtelun muotojen, riskitekijöiden, merkkien ja kaltoinkohtelun vaikutusten osiosta. On tunnettava nämä tekijät, jotta lasta ja perhettä voidaan auttaa ja kaltoinkohtelu tunnistaa. Seuraavassa osiossa kuvataan varhaiskasvatuksen merkitystä lasten kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja puuttumisessa. Opinnäytetyön viitekehykseen lisättiin tutkimustulosten pohjalta myös tunne- ja turvataitokasvatus, joihin lasten oikeudet sisältyvät, Lapset puheeksi -menetelmä ja huolen puheeksiotto. Näillä kaikilla on suuri merkitys kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja puuttumisessa, ja perheiden auttamistyössä. Vaikka tutkimuksen vastaajat kokivat monialaisen yhteistyön heikoksi, he pitivät sitä erittäin tärkeänä, joten aihetta ei voitu sivuuttaa, sillä kaltoinkohdeltujen lasten ja heidän perheidensä auttamisessa on moniammatillisuus hyvin olennaista.

Opinnäytetyössä käytetään termiä varhaiskasvatus, jolla tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetuksen ja hoidon kokonaisuutta, jossa painottuu pedagogiikka. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. (Varhaiskas-

vatuslaki 19.1.1973/36.) Tässä opinnäytetyössä varhaiskasvatuksella tarkoitetaan kuitenkin vain päiväkotia ja varhaiskasvatusalan ammattilaisilla päiväkodissa työskenteleviä kasvatusalan ammattilaisia. Mikkelin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2017) painotetaan päiväkodin sijasta sanaa varhaiskasvatus, joten varhaiskasvatus sanan käyttö tuntui luonnolliselta. Koska opinnäytetyö liittyy varhaiskasvatukseen, tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä lapsilla alle kouluikäisiä, varhaiskasvatuksessa olevia lapsia. Lapsen kaltoinkohtelulla tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan kotona tapahtuvaa kaltoinkohtelua.

2 LASTEN KALTOINKOHTELU

Lasten kaltoinkohtelu käsittää kaikenlaisen fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen väkivallan, heitteillejätön, kaupallisen tai muunlaisen hyväksikäytön, muun perheväkivallan, kuten parisuhdeväkivallan näkemisen ja kokemisen sekä hoidon laiminlyönnin, jossa lapsen kehitystarpeisiin jätetään vastaamatta. Kaltoinkohtelusta on todellista tai mahdollista haittaa lapsen terveydelle, elämälle, selviytymiselle, kehitykselle tai ihmisarvolle sellaisessa ihmissuhteessa, jossa on kyse vastuusta, luottamuksesta tai vallasta. (Child maltreatment 2016; Paavilainen & Pösö 2003, 15.)

Kaltoinkohtelun ja sen seurausten luonne ja vakavuus vaihtelevat hyvin laajalti, ja erittäin äärimmäisissä tapauksissa kaltoinkohtelu voi johtaa jopa kuolemaan. Kuitenkin suurimmassa osassa kaltoinkohtelutapauksista fyysisellä vammalla on vähemmän vakava vaikutus lapsen hyvinvointiin kuin akuutilla psyykkisellä traumalla tai kaltoinkohtelun pitkäaikaisilla vaikutuksilla lapsen neurologiseen, kognitiiviseen ja tunneperäiseen kehitykseen että yleiseen terveydentasoon. (Butchart & Harvey 2016, 7.) Kaltoinkohtelu tapahtuu perhe-elämän yksityisyydessä, eikä työntekijöillä usein ole sanoja tai keinoja ottaa väkivalta puheeksi (Paavilainen & Pösö 2003, 18). Lasten kaltoinkohtelu on yleistä kaikissa yhteiskuntaluokissa. Lasten kaltoinkohtelu on kansainvälisesti tunnustettu vakavaksi kansanterveydelliseksi haitaksi, ihmisoikeuskysymykseksi sekä oikeudelliseksi että sosiaalisesti ongelmaksi. (Butchart & Harvey 2016, 7.)

2.1 Kaltoinkohtelun muodot ja tunnistaminen

Lapsen elämässä voi ilmetä laaja kirjo kaltoinkohtelun muotoja (Paavilainen & Pösö 2003, 17). ”Lapsiin kohdistuva kaltoinkohtelu sisältää kaikki vastuuseen, luottamukseen tai valtaan perustuvassa suhteessa ilmenevät fyysisen ja/tai emotionaalisen huonon kohtelun, seksuaalisen hyväksikäytön, laiminlyönnin tai kaupallisen tai muun hyväksikäytön muodot, jotka johtavat todellisen tai potentiaalisen vahingon aiheuttamiseen lapsen terveydelle, elämälle, kehitykselle tai arvokkuudelle” (Krug ym. 2005, 78). Kaltoinkohtelun muodot eivät aina esiinny erillisinä, vaan monet lapset kokevat usean kaltoinkohtelun osaluokkia yhtäaikaisesti. Emotionaalista kaltoinkohtelua on enemmän tai vähemmän mukana kaikissa kaltoinkohtelun muodoissa. (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16.)

Lasten kaltoinkohtelusta rikoksiksi on määritelty fyysinen pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö, mutta myös muut lasten kaltoinkohtelun muodot ovat lapsen kehitykselle vähintäänkin yhtä haitallisia. Esimerkiksi väkivallan näkeminen kotona, vaikka parisuhdeväkivallan muodossa, on lapselle psyykkisiltä vaikutuksiltaan samanlaista kuin jos lyönnit kohdistuisivat lapseen itseensä. Varhainen puuttuminen psyykkiseen kaltoinkohteluun ja laiminlyöntiin on yhtä tärkeää kuin rikosepäilyyn puuttuminen. Laiminlyönnin määrittely on vaikeaa, joten myös siihen puuttuminen on hankalaa. Usein laiminlyöntiin puututaan vasta, kun sen seuraukset ovat selviä eli lapsi joutuu oirehtimaan, jotta saada näyttöä laiminlyönnistä. Ammattilaisen kaltoinkohtelun puuttumista helpottaa, että lastensuojeluilmoituksen tekeminen on velvollisuus, ja päätös lastensuojelutarpeesta on lastensuojeluviranomaisilla. (Tupola & Kivitie-Kallio 2008.)

”Lasten kaltoinkohtelussa on aina kyse lapsen ja vanhemman välisen suhteen ja vuorovaikutuksen häiriintymisestä joko hetkellisesti tai pysyvämmiin” (Kaltoinkohtelun ja... 2017). Lapsen turvattoman tai hajanaisen kiintymyssuhteen syynä on poikkeava vuorovaikutus lapsen varhaisvuosina. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen kannalta lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen havainnointi on merkityksellistä. (Kaltoinkohtelun ja... 2017.) Lapsen kaltoinkohtelun oireet ja merkit ovat hyvin moninaisia ja riippuvat kaltoinkohtelun muodoista, lapsen iästä ja monista muista seikoista, jotka voivat tilanteeseen

vaikuttaa. Mistään yksittäisestä asiasta ei kaltoinkohtelua voida päätellä, vaan on tunnettava lapsi, vanhemmat ja perheen kokonaistilanne. (Paavilainen 2007, 419.)

Lasten kaltoinkohtelua voi tunnistaa esimerkiksi ulkoisista merkeistä, lapsen olemuksesta ja käyttäytymisestä. Aina kaltoinkohtelu ei kuitenkaan aiheuta näkyviä vammoja. Lapsen kertomukset tai oireilu esimerkiksi päiväkodissa voivat herättää epäilyn. Lapsi voi muun muassa pelätä vanhempiaan, välttää kosketusta, ahdistua tai itkeä hakutilanteissa, lapsella voi olla pelkotiloja, psykosomaattisia oireita ja masennuksen oireita. Jos lapsen käytös muuttuu, on kaltoinkohtelun mahdollisuus pidettävä mielessä; lapsi voi aloittaa yö- tai päiväkastelun uudestaan, muuttua aggressiiviseksi, pelokkaaksi ja sulkeutuneeksi, sekä hakea runsaasti lohtua aikuisista. Lukuisat poissaolot päiväkodista tai koulusta ilman selkeää syytä, antaa aiheutta pohtia lapsen hyvinvointia ja kaltoinkohtelun mahdollisuutta. (Kaltoinkohtelun ja... 2017.)

2.1.1 Psyykinen kaltoinkohtelu

Henkistä kaltoinkohtelua ovat sellaiset teot, jotka ovat haitallisia lapsen psyykkiselle ja tunne-elämän kehitykselle. Lapsi tarvitsee välittävän ja kannustavan kasvuympäristön, jota henkistä väkivaltaa aiheuttava vanhempi ei lapselle tarjoa. (Lapsen kaltoinkohtelu 2015.) Kaikkiin lapsen kaltoinkohtelun muotoihin liittyy aina henkinen kaltoinkohtelu. Henkistä kaltoinkohtelua voi esiintyä yksinäänkin, mutta tällöin sen tunnistaminen on vaikeaa. (Paavilainen 2007, 416.) Henkinen kaltoinkohtelu voi vahingoittaa lapsen fyysistä tai henkistä terveyttä ja lapsen fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista kehitystä. Henkistä kaltoinkohtelua ovat esimerkiksi huutaminen, vähättely, syyttäminen, uhkailu, pelottelu, rankaiseminen, pilkkaaminen ja muu henkinen torjuminen tai vihamielinen kohtelu. (Butchart & Harvey 2016, 10.) Henkistä väkivaltaa on myös fyysinen väkivalta ja sillä uhkailu (Lapsen kaltoinkohtelu 2015).

2.1.2 Fyysinen kaltoinkohtelu

Lapsen fyysisellä kaltoinkohtelulla tarkoitetaan lapsen kohdistuvaa ruumiillista väkivaltaa, joka aiheuttaa lapselle kipua ja vahingoittaa lapsen terveyttä (Tupola ym. 2012, 100). Fyysiseen väkivaltaan kuuluu esimerkiksi lyömistä, potkimista, kuristamista, puremista ja polttamista (Butchart & Harvey 2016,

19). Kemiallinen pahoinpitely lasketaan kuuluvaksi fyysiseen kaltoinkohteluun. Sillä tarkoitetaan sitä, että lapselle annetaan huumeita tai alkoholia, esimerkiksi itkevän vauvan rauhoittamistarkoituksessa. Fyysiseen väkivaltaan kuuluu myös kuritusväkivalta, jolla aikuinen rankaisee lasta tai säätelee lapsen käyttäytymistä aiheuttaen hänelle kipua tai epämukavan olon, mutta ei kuitenkaan fyysistä vammaa. Kuritusväkivaltaan kuuluu esimerkiksi läpsimistä, tönimistä, tukistamista ja repimistä. (Tupola ym. 2012, 100, 106.)

Lapsen fyysisen kaltoinkohtelun mahdollisuus on olemassa, kun esimerkiksi seuraavat tunnusmerkit täyttyvät: vamman synnyn kuvaus on epämääräinen tai vaihteleva tai se on ristiriidassa vamman tyypin, vaikeusasteen tai iänmukaisen liikunnallisen kehityksen kanssa. Lapsen ikä on myös tärkeä kriteeri, sillä mitä nuorempi lapsi, sitä varmemmin murtumassa, mustelmassa, palovammassa tai kallovammassa on kyse pahoinpitelystä. Useat aiemmat vammat, myöhäinen hoitoon hakeutuminen ja vanhempien vähättelevä suhtautuminen voivat viitata kaltoinkohteluun. (Paavilainen & Flinck 2015, 16; Tupola ym. 2012, 101.)

Fyysisen kaltoinkohtelun tunnistamisen merkkejä ovat selässä, kasvoilla, niskassa, kaulalla, pakaroissa ja reisien takapinnoilla sijaitsevat mustelmat. Myös lapsessa sijaitsevia useita eri-ikäisiä vammoja, velttoutta, kohtauksia, oksentelua, uneliaisuutta ja hengityspysähdyksiä voidaan pitää kaltoinkohtelun merkeinä. Pienen lapsen, joka ei vielä liiku itse, mustelmia on syytä pitää aina epäilyttävänä. Muita kaltoinkohtelun merkkejä ovat esimerkiksi lapsen pelkotilat, psykosomaattiset oireet, kuten vatsakivut ja päänsärky, masennus ja käyttäytymisongelmat. (Paavilainen & Flinck 2015, 9; Tupola ym. 2012, 101.)

2.1.3 Seksuaalinen kaltoinkohtelu

Seksuaalisella kaltoinkohtelulla tarkoitetaan lapsen ruumiillista pahoinpitelyä, joka voi olla esimerkiksi sukupuolielimiin kohdistuvaa sopimatonta koskettelua, sukupuoliyhteyttä tai sen yritystä tai muuta lapsen ruumiillista koskemattomuutta uhkaavaa toimintaa. Seksuaalista väkivaltaa on myös lapsen pakottaminen katsomaan aikuisten välistä seksuaalista toimintaa, koskettamaan aikuisen sukupuolielimiin tai muuhun seksuaaliseen tekoon. Lapsi voidaan altistaa myös ikään kuulumattomalle seksuaaliselle kuvamateriaalille tai käyttöä

lasta pornografisen materiaalin tuottamisessa. (Joki-Erkkilä ym. 2012, 132; Paavilainen & Pösö 2003, 14.) Seksuaalisen kaltoinkohtelun oireina lapsilla voi olla esimerkiksi infektioita, sukupuolielinten vammoja, vatsakipua, ummetusta, kroonisia tai uusiutuvia virtsatietulehduksia tai käyttäytymisongelmia (Krug ym. 2005, 80).

Epäilyyn lapsen seksuaalisesta kaltoinkohtelusta on aina suhtauduttava vakavasti, mutta samalla muistettava, ettei mikään yksittäinen oire tai käytös suoraan viittaa seksuaaliseen kaltoinkohteluun. Seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyyn ei ole jotain tiettyä oiretta, vaan samakaltaiset oireet voivat viitata sairautteen tai muuhun kaltoinkohtelun muotoon. Lapsen seksuaalinen kaltoinkohtelu ilmenee hyvin monin eri tavoin ja se on monimuotoinen lääketieteellinen, psykologinen, sosiaalinen ja juridinen ongelma. Puuttuminen on ensiarvoisen tärkeää heti, kun seksuaalisen pahoinpitelyn epäily herää. (Joki-Erkkilä ym. 2012, 134, 136, 151.) Seksuaalisen kaltoinkohtelun puuttumisen edellytyksenä on, että ilmiön mahdollisuus myönnetään, ja ilmiön aiheuttamat epämiellyttävät tunteet kestetään (Joki-Erkkilä ym. 2012, 131).

2.1.4 Laiminlyönti

”Laiminlyönnistä on kysymys, kun syystä riippumatta lapsen perustarpeista ei huolehdita” (Söderholm & Politi 2012, 79). Lapsen fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen turvaamiseksi on perustarpeista huolehtiminen olennaista. Lapsen laiminlyönti on hyvin monisyinen ongelma. Usein laiminlyönti etenee pikkuhiljaa, joten varhaisen puuttumisen näkökulmasta, tilanteen tulkitseminen on ongelmallista. Lapsi ei välttämättä oireile selkeästi. (Söderholm & Politi 2012, 76, 79.) Lapsen laiminlyöntiä on, kun vanhempi jättää huolehtimatta lapsen hyvinvoinnista ja kehityksestä esimerkiksi terveyden, koulutuksen, emotionaalisen kehityksen, ravinnon, elinympäristön tai turvallisuuden suhteen (Butchart & Harvey 2016, 10). Laiminlyönti on eri asia kuin vähävaraisena eläminen (Krug ym. 2005, 79).

Lapsen laiminlyönnin määritelmä on epämääräisempää ja vaikeammin havaittavissa kuin muut kaltoinkohtelun muodot. Laiminlyönnillä on monia eri alamuotoja. Laiminlyönti voidaan jakaa fyysiseen, emotionaaliseen, terveydenhoidolliseen ja koulutukselliseen laiminlyöntiin. (Söderholm & Politi 2012, 78,

80-82.) Lapsen laiminlyönnistä kertovia merkkejä on monia, esimerkiksi terveydenhoitoon hakeutumisen laiminlyönti, ravinnon vähäisyys, jolloin lapsi näkee nälkää ja häiriöt lapsen fyysisessä kasvussa. Myös lapsen altistumista huumeille ja ympäristön vaaroille, hylkäämistä, valvonnan riittämättömyyttä ja huonoa hygieniää voidaan pitää lapsen laiminlyöntinä. (Krug ym. 2005, 80.) Laiminlyödyn lapsen oireilu ei ole kaikilla samanlaista, vaan se riippuu laiminlyönnin syistä, muodoista, kestosta, lapsen iästä ja temperamentista sekä tukijärjestelmistä että lapsen selviytymiskeinoista, joita lapsella on ollut kestääkseen elämäntilannettaan (Söderholm & Politi 2012, 88).

2.2 Kaltoinkohtelun riskitekijät

Riskitekijöiksi kutsutaan niitä tekijöitä, jotka lisäävät alttiutta lasten kaltoinkohtelulle (Butchart & Harvey 2016, 14). Jotta lapsen kaltoinkohtelua voidaan tunnistaa ja siihen puuttua, tulisi lapsiin ja vanhempiin sekä heidän käyttäytymiseensä liittyviä riskitekijöitä tunnistaa. Yksittäinen riskitekijä ei kuitenkaan riitä ilmaisemaan lapsen kaltoinkohtelua, vaan on otettava huomioon lapsen ja perheen kokonaistilanne ja selvítettävä riskitekijöiden määrä ja laatu. Riskitekijöiden kasaantuminen lisää kaltoinkohtelun mahdollisuutta, ja mitä enemmän riskitekijöitä esiintyy, sitä varmemmin perheelle tulisi tarjota heitä auttavia palveluita. Kun yksikin kaltoinkohtelun muoto on todettu, tulee muidenkin kaltoinkohtelun muotojen mahdollisuutta epäillä. Riskitekijät, jotka voivat selittää kaltoinkohtelua, voivat liittyä lapseen, vanhempiin ja perheeseen tai olla yhdistelmä niistä kaikista. (Butchart & Harvey 2016, 14; Paavilainen & Flinck 2015, 5–8.)

Lapseen liittyviä riskitekijöitä ovat esimerkiksi raskauteen tai synnytykseen liittynyt komplikaatio, lapsen vammaisuus, heikko kielellinen kehitys, alhainen ikä, käyttäytymisongelmat ja itkuisuus. Myös lapsen ärsyttäväksi koetut tekijät, kuten huono käyttäytyminen, uhma, tottelemattomuus tai lapsi ei täytä vanhempiensa odotuksia ovat riskitekijöitä. (Paavilainen & Flinck 2015, 5.) Lapseen liittyvät riskitekijät eivät tarkoita, että lapsi olisi vastuussa kokemastaan kaltoinkohtelusta, vaan näkökulma on vanhempien kokemuksissa (Butchart & Harvey 2016, 14). Riskitekijöitä, jotka liittyvät vanhempiin, voivat olla esimerkiksi päihteiden käyttö, tunnekyllmyys, tupakointi, vakava sairaus, mielenterveysongelma, emotionaalinen kypsymättömyys, alhainen koulutus, nuoruus,

rikollinen tausta tai lapsena koettu kaltoinkohtelu. Perheeseen liittyviä riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi monilapsisuus, pienet tulot, huono sosiaalinen tilanne, perheen aiempi lastensuojelutausta, perheväkivalta, työttömyys, perheen kriisi tai riitely. (Paavilainen & Flinck 2015, 6–8.)

2.3 Kaltoinkohtelun vaikutukset

Lasten kaltoinkohtelu aiheuttaa kärsimystä lapsille itselleen, mutta myös perheille, ja kaltoinkohtelulla voi olla pitkäaikaisia seurauksia (Child maltreatment 2016). Kaltoinkohtelulle altistuminen on lapselle kriittinen kehityksellinen riskitekijä. Kaltoinkohtelusta johtuviin seurauksiin vaikuttavat lapsen ikä ja sukupuoli, kaltoinkohtelun laatu ja määrä ja lasta suojaavat tekijät. Erityisen haitallinen tilanne on, jos lapset kokevat useita päällekkäisiä uhkia, kuten vanhempien välistä väkivaltaa, lapseen itseensä kohdistuvaa väkivaltaa ja hoidon laiminlyöntiä. (Oranen 2012, 223.) Kaltoinkohtelu aiheuttaa lapselle stressiä, joka on liitetty häiriöihin varhaisessa aivojen kehityksessä. Liiallinen stressi voi myös heikentää hermoston ja immuunijärjestelmän kehittymistä. (Child maltreatment 2016.) Lapsi voi elää jatkuvassa hälytystilassa, josta voi seurata monisyinen traumatisoituminen. Lapset oireilevat pääsääntöisesti kehitysvaiheiden haasteellisimmilla alueilla. (Oranen 2012, 223–224.)

Kaltoinkohtelun seurauksena, aikuisiässä, kaltoinkohdelluilla lapsilla on lisääntynyt riski käyttäytymishäiriöihin ja fyysisiin ja psyykkisiin ongelmiin, kuten esimerkiksi väkivallan tekijänä tai kokijana olemiseen, masennukseen, liikalihavuuteen ja pähteiden väärinkäyttöön. Näiden käyttäytymisen ja psyykkisten ongelmien seurauksena kaltoinkohtelu voi muun muassa edesauttaa sydänsairauksien syntyä ja kasvattaa syöpä- ja itsemurhariskiä. Sosiaali- ja terveysvaikutusten lisäksi, lasten kaltoinkohtelulla on taloudellisia vaikutuksia, kuten sairaalahoidon, mielenterveyden hoidon, lastensuojelun ja pidemmän aikavälin terveystaloudelliset kustannukset. (Child maltreatment 2016.)

3 LASTEN KALTOINKOHTELUN TUNNISTAMINEN JA PUUTTUMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksessa vuonna 2015 oli kaikkiaan 245 650 lasta, mikä vastaa 68 prosenttia väestön 1–6-vuotiaista lapsista (Varhaiskasvatus 2016). Var-

haiskasvatuksessa lasten hyvinvointi kuuluu kaikille siellä työskenteleville kasvattajille (Salomaa-Niemi & Heinäsuo 2015, 13). Lapsi elää päivittäin kahdessa toimintaympäristössä, kotona ja varhaiskasvatuksessa, ja viestittää kokemuksiaan toiminnoillaan ja leikeillään molemmista kokemisympäristöistä. Oman perheen tilanteet ja tapahtumat sekä lasten ja perheiden ongelmat ja vaikeudet näkyvät varhaiskasvatuksessa, samoin ahdistuksen, pelon ja kaltoinkohtelun vaikutukset. Lapsen kokemukset näkyvät erilaisilla tavoilla varhaiskasvatuksen arkitilanteissa. (Viitasaari 2003, 104, 107.)

Lastensuojelulaissa korostetaan ehkäisevää lastensuojelutyötä, varhaista tukea ja puuttumista varhaiskasvatuksessa (Lajunen ym. 2015, 13). Varhaiskasvatuksessa kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen kannalta tärkeää ovat myönteinen asenne, välittäminen ja puheeksi ottamisen valmiudet (Salomaa-Niemi & Heinäsuo 2015, 13). Päivittäiset kohtaamis- ja vuorovaikutustilanteet varhaiskasvattajien ja huoltajien välillä ovat merkittäviä hetkiä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi (Viitasaari 2003, 105). Lapsi rohkaistuu kertomaan tunteistaan ja omista asioistaan, kun varhaiskasvatuksessa luodaan lasta kunnioittava ja kannustava ilmapiiri. Avoin vuorovaikutus kasvattajien ja vanhempien välillä auttaa vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään suunnitelmallisesti. (Salomaa-Niemi & Heinäsuo 2015, 13.)

3.1 Varhainen tunnistaminen ja puuttuminen

Varhaisen puuttumisen käsitettä käytetään silloin, kun aikuisessa herää huoli esimerkiksi lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, elämäntilanteesta tai olosuhteista, ja kun aikuinen tarttuu lapsen asioihin. Varhainen puuttuminen on ennaltaehkäisevää toimintaa ja korjaavia toimenpiteitä, eli varhaista diagnosointia, uusien ongelmien ennaltaehkäisyä ja kannustamista lapsen ja hänen ympäristönsä tarpeen mukaan. Varhaiskasvatus voidaan nähdä alle kouluikäisten lasten keskeisenä varhaisen puuttumisen toimintaympäristönä. Varhaiskasvatuksessa pyritään ennaltaehkäisemään ongelmia ja vastaamaan erilaisilla korjaavilla toimenpiteillä lapsen tuen tarpeeseen. Varhainen puuttuminen edellyttää moniammatillista lähestymistapaa eli useita yhteistyössä toimivia asiantuntijoita. (Huhtanen 2004, 188–190.)

Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen on haastavaa, koska lasten oireet voivat vaihdella tai oireita on hyvin vähän. Vanhemmat eivät aina kerro tapahtumista ja varhaiskasvattajat pelkäävät virheellisiä tulkintoja ja riittävän näytön puuttumista. Työntekijät voivat myös pelätä seuraamuksia ja vanhempien reaktioita. Näihin haasteisiin voidaan vaikuttaa lasten ja perheiden parissa työskentelevien perus- ja täydennyskoulutusten kehittämällä. Lasten kaltoinkohtelun fyysiset oireet ovat helpoimmin tunnistettavissa. Kaltoinkohtellun lapsen oireet ja merkit ovat hyvin moninaisia, ja vaihtelevat kaltoinkohtelun muodoista, lapsen iästä sekä monista tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä, kuten lapsen olemukseen ja vanhempien käyttäytymiseen liittyvistä asioista. Lisäksi tulisi tietää perheen kokonaistilanne, ja esimerkiksi tunnistaa riskitekijöitä. Monesti kaltoinkohtelun tunnistamiseen tarvitaan monialaista yhteistyötä. (Paavilainen 2007, 418–419.)

Lapsiin kohdistuvassa kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja puuttumisessa edellytys on, että asiaa aletaan epäillä (Paavilainen & Pösö 2003, 75). Kaltoinkohtelun tunnistamisessa työntekijöiden aktiivisuus on tärkeää ja heidän tehtävänä on ottaa asia puheeksi (Oranen 2012, 228). Työntekijöillä tulisi olla tietoa kaltoinkohtelun muodoista, ilmenemistavoista, merkeistä ja oireista, jotta kaltoinkohtelua osattaisiin epäillä (Paavilainen 2007, 419). Mutasen (2011, 2) opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella päiväkodin henkilöstö kaipaa sekä lisää tietoa että koulutusta kaltoinkohtelun tunnistamisesta, ja rohkeutta puuttua kaltoinkohteluun. Lisäksi työntekijöillä tulisi olla tiedonhankkimis- ja vuorovaikutustaitoja, vaistoa ja kykyä käsitellä vaikeita asioita (Paavilainen 2007, 419).

Kaltoinkohteluepäilyn herääminen, selvittelytyö ja tunnistaminen muodostavat prosessin, jossa epäily ja tunnistaminen ovat samanaikaisesti kaltoinkohteluun puuttumista. Epäily ja tunnistaminen ovat myös avaimia siihen, että lapsi ja perhe saavat avun. (Paavilainen 2007, 419.) Lapsen kaltoinkohtelun varhainen tunnistaminen ja puuttuminen ovat ensiarvoisen tärkeää, sillä merkittävät sosiaaliset ja terveydelliset haitat kehittyvät pitkään kestäneen kaltoinkohtelun vaikutuksesta (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 19). Varhaisella puuttumisella saadaan suurempi hyöty sekä taloudellisesti että lapsen ja perheen hyvinvoinnin edistämässä, kuin myöhemmin aloitetuilla korjaavilla toimenpiteillä (Huh-tanen 2004, 207).

Varhaiskasvatuksella on merkittävä tehtävä kaltoinkohtelun tunnistamisessa. Harvoin perhe tai lapsi itse hakeutuvat hoitoon kaltoinkohtelun vuoksi, joten on tärkeää tunnistaa ongelmallisen vuorovaikutuksen merkit lapsen käytöksessä tai oireilussa. (Kauppi 2012, 125–126.) Myös Uusitalon (2014, 13) opinnäytetyön tutkimustulokset viittaavat siihen, että varhaiskasvatus on hyvä paikka huomata ongelmia ja tuen tarpeita perheissä. Varhaiskasvatuksen ympäristö on helposti lähestyttävä ja luotettava taho, ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat usein niitä, jotka huomaavat ensimmäisenä lapsen ja perheen tuen tarpeen.

Varhaiskasvatusta on koko päivähoidon olemassa olon ajan pidetty yhtenä varhaisen puuttumisen ympäristönä (Heinämäki 2005, 14). Monesti huoli tai epäily kaltoinkohtelusta herää ensimmäisenä juuri varhaiskasvatuksessa, koska muutokset lapsen voinnissa näkyvät usein toimintakyvyssä tai ystävyys-suhteissa. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset seuraavat päivittäin muutoksia lapsen voinnissa, ja pienikin huoli tulisi kirjata tarkasti ylös. Lieviltäkin vaikuttavissa kaltoinkohtelutapauksissa saattaa taustalla olla huomattavasti vakavampaa kaltoinkohtelua. (Kauppi 2012, 125–126.)

3.2 Huolen puheeksiotto

Huolen varhaisessa tunnistamisessa ja huolen puheeksiotossa tärkeä merkitys on edistävillä ja ehkäisevillä palveluilla, kuten neuvolatoiminnalla ja varhaiskasvatuksella. Nämä palvelut voidaan nähdä lasten osalta myös sosiaalisena investointina, sillä ne lisäävät lasten toimintakykyä ja tukevat siten lasten selviytymistä elämässä. (Halme & Perälä 2014, 216–218.) Lokan ja Pokelan (2016, 2) opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella huolen puheeksi ottaminen vanhemman kanssa oli yleisin keino toimia kaltoinkohtelua havaitessa. Haasteina kaltoinkohtelun puheeksiottamiseen ja puuttumiseen olivat tutkimuksen mukaan kaltoinkohtelun arka luonne, perheiden yksityisyys sekä lasten haluttomuus tai kyvyttömyys kertoa asiasta.

Huolen puheeksiotossa on tärkeää omaan huoleen tarttuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että työntekijä ottaa puheeksi oman huolensa, eikä nosta asiaa esille

lapsen tai perheen ongelmista lähtien. Huolen puheeksiotolla voidaan madal-
taa kynnystä varhaiseen puuttumiseen, ja jatkaa keskustelua niin, ettei vuoro-
puhelu katkeisi työntekijän ja kasvattajien välillä. Yhteistyön aikaansaaminen
ja asioiden myönteinen kehittyminen ovat huolen puheeksioton tavoitteina.
Työntekijän on tärkeää tunnistaa lapsen, perheen ja heidän tilanteensa voima-
varat, jotta niistä voidaan antaa myönteistä palautetta. (Eriksson & Arnkil
2015, 7, 29.)

Aikuisen, jolle lapsi kertoo tai ilmaisee huolensa, on tärkeää osoittaa kuul-
leensa lasta (Lajunen ym. 2015, 259). Lapsen kannalta on erittäin tärkeää,
että ensimmäinen henkilö, jolle lapsi huolesta kertoo, uskoo häntä. Lapsi ei
välttämättä uskalla hakea uudelleen apua tai palata aiheeseen myöhemmin,
jos häntä ei ensimmäisellä kerralla uskottu. (Lapsen tukeminen 2016.) Asiaan
tulisi palata mahdollisimman pian, jos tilanne ei anna mahdollisuutta reagoida
heti. Huoli voi näkyä myös käyttäytymisen tai toiminnan muodossa. Lasta voi
myös rohkaista kertomaan mieltä painavista asioista, ja hänelle tulisi mahdol-
listaa tilanne, jossa on turvallista puhua. (Lajunen ym. 2015, 259.) Kaltoinkoh-
telun puheeksi ottaminen lisää lasten turvallisuutta ja terveyttä, sekä mahdol-
listaa kaltoinkohtelun ehkäisemisen ja varhaisen puuttumisen (Paavilainen &
Pösö 2003, 97).

Lapsen kanssa puhuminen

Lapselle tulisi aktiivisesti tarjota mahdollisuuksia kertoa kokemuksistaan ja jär-
jestää rauhallinen, kahdenkeskinen tila puhua. Lasta tulisi kiittää ja kehua hä-
nen rohkeudestaan puhua asiasta ja kertoa, että hän on tehnyt oikein, kun
kertoi huolensa. Aikuisen tulisi korostaa, ettei syy ole lapsessa. Olisi myös
hyvä korostaa, ettei lapsen perhe ole paha tai omituinen eikä asioissa ole mi-
tään hävettävää; perheellä on vain nyt ongelmia, joihin saadaan apua, kun
lapsi uskalsi kertoa niistä. Sanat, termit ja kommunikointikeinot tulisi olla lap-
sen omia sanoja, ja käyttää tarvittaessa apuna esimerkiksi piirtämistä. Lasta
voi auttaa kertomaan, mutta ei painostamalla. ”Lapselle tuli antaa tietoa hänen
oikeudestaan elää turvassa, saada aikuisen apua ja hyvää kohtelua”. Lapsen
tulee myös tietää, jos asia on sellainen, että aikuisen on kerrottava siitä eteen-
päin. (Lajunen ym. 2015, 259; Lapsen tukeminen 2016.)

Huoltajien kanssa puhuminen

Silloin, kun työntekijälle herää huoli jostain lapsen kertomasta tai lapsen käyttäytymisestä, on huoli jaettava lapsen huoltajien kanssa. Huolen puheeksiottamisella työntekijä siirtää vastuun lapsesta huoltajille ja samalla tarjoaa apuaan heille. Tärkeitä periaatteita vanhempien kohtaamisessa ovat avoimuus, läpinäkyvyys ja vanhempien osallisuuden ja toimijuuden kunnioittaminen. Vuoropuhelun tulisi säilyä ja yhteistyö lapsen parhaaksi jatkua. Huoltajia voi myös kiittää, että he ovat onnistuneet kasvattamaan lapsen, joka uskaltaa rohkeasti kertoa huolestaan ja pyytää apua. Vanhemmille tulee kertoa lastensuojeluilmoituksen teko velvollisuudesta ja antaa tietoa lapsen kaltoinkohtelun vaikutuksista lapseen. Vanhemmat tulee myös ohjata palveluihin ja avun saantiin. (Lajunen ym. 2015, 260–261.)

3.2.1 Huolen vyöhykkeet

Huolen vyöhykkeet on työkalu työntekijälle, kun hän miettii omia voimavarojaan ja toimintamahdollisuuksiaan (taulukko 1). Huolen vyöhykkeiden avulla työntekijä voi arvioida, millä asteella hänen oma huolensa on, ovatko hänen omat auttamismahdollisuudet riittävät vai tarvitseeko hän lisävoimavaroja. (Erikson & Arnkil 2005, 25.) Huolen vyöhykkeistöä ei ole tarkoitettu lapsen eikä kenenkään muun luokitteluun (Huolen vyöhykkeet 2014).

Taulukko 1. Huolen vyöhykkeet (Erikson & Arnkil 2005, 25; Huolen vyöhykkeet 2014)

Ei huolta I	Pieni huoli II	Tuntuva huoli III	Suuri huoli IV
-Ei lain- kaan huolta.	-Huoli on käynyt (toistuvasti) mie- lessä. -Luottamus omiin mahdollisuuksiin vahva. -Ajatuksia lisävoi- mavarojen tar- peesta.	"Harmaa vyöhyke" -Huoli kasvaa ja on tuntuva. -Omat voimavarat ovat ehtymässä. -Luottamus omiin mahdollisuuksiin eh- tymässä. -Lisävoimavarojen ja kontrollin lisäämi- sen tarve.	-Huoli on erittäin suurta ja jatkuvaa. -Lapsi on vaarassa. -Omat keinot ovat loppumassa tai lo- pussa. -Tilanteeseen on heti saatava muu- tos.

Huolen vyöhykkeiden (taulukko 1) ensimmäisessä, ei huolta (I), tilanteessa työntekijä kokee, että lapsen asiat ovat hyvin. Työntekijä arvioi, että hän voi esimerkiksi tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista, ja lapsella on myönteiset kasvuolosuhteet. Pienen huolen (II) alueella lapsessa tai tilanteessa on jotain, mikä herättää työntekijässä pientä huolta. Tässä vaiheessa työntekijällä on kuitenkin vahva luottamus omiin auttamismahdollisuuksiinsa. Tässä vaiheessa työntekijän on vielä helppoa ottaa pieni huoli puheeksi ja tarjota omaa tukeaan. Pienen huolen vyöhykkeellä on hyvät mahdollisuudet varhaiseen puuttumiseen. (Erikson & Arnkil 2005, 26; Huolen vyöhykkeet 2014.)

Huolen vyöhykkeiden (taulukko 1) niin sanotulla harmaalla alueella (III) huoli on jo tuntuva, kasvaa ja on toistuvaa. Tilanne on kuitenkin epäselvä: keitä otetaan mukaan, mitä kukakin tekee. Työntekijä on käyttänyt omat auttamismahdollisuutensa tai ne ovat vähissä, ja hänen omat voimavaransa ovat vähenevässä. Tällä vyöhykkeellä huoltilanteet ovat kuormittavia, sillä työntekijä on vielä epävarma ja pelkää liioittelevansa. Yhteistyötahojen mukaantulo on vielä epäselvää. Työntekijän on ratkaistava, sitooko häntä vaitiolovelvollisuus vai lastensuojelulain 40. §:n ilmoitusvelvollisuus. Suuren huolen (IV) alueella työntekijä kokee lapsen olevan välittömässä vaarassa. Työntekijän huoli on erittäin suurta ja tilanteeseen on heti saatava muutos. Tällä vyöhykkeellä työntekijällä

ei ole mahdollisuutta enää empiä ja toimintavaihtoehdot ovat selviä. Työntekijän on esimerkiksi otettava yhteyttä sosiaalityöntekijään tai poliisiin. (Erikson & Arnkil 2005, 26; Huolen vyöhykkeet 2014.)

3.2.2 Lapset puheeksi -menetelmä

Kotona, varhaiskasvatuksessa, koulussa ja kaveripiirissä olevat ongelmat heijastuvat helposti lapseen, ja vaikuttavat tämän hyvinvointiin. On kuitenkin olemassa keinoja, joita voidaan hyödyntää lapsen suotuisan kehityksen tukemiseksi. (Solantaus 2017a, 2.) Lapset puheeksi -menetelmän tavoitteeksi on varhaiskasvatussuunnitelmassa asetettu lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen tukeminen. Tähän pyritään kodin ja varhaiskasvatuksen kasvuympäristöjen yhteistyönä, tukemalla lasta tämän arkipäivässään. (Mikkelin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 29.) Solantauksen (2017b, 2) mukaan Lapset puheeksi -menetelmällä voidaan lapsen hyvinvoinnin ja suotuisan kehityksen edistämisen lisäksi ehkäistä mahdollisia sosiaalisia ja tunne-elämän häiriöitä. Lapset puheeksi -menetelmän keskusteluiden avulla pyritään saamaan lapselle arkipäivä, joka tukee lasta sekä kotona että varhaiskasvatuksessa.

Solantaus ja Niemelä (2016, 22–23) kirjoittavat Perheterapia lehden artikkelissaan, että Lapset puheeksi -menetelmän ehkä tärkein punainen lanka on kunnioitus vanhempien omaan vanhemmuuteen ja toimijuuteen. Lapset puheeksi työskentelymallissa vanhemmat nähdään oman perheensä asiantuntijoina, ja työntekijät oman ammatillisuutensa asiantuntijoina. Työntekijät tarjoavat perheiden käyttöön kaiken yleisen ja perhettä palvelevan tiedon ja avun, joista perhe itse päättää, mikä voisi heitä palvella vai palveleeko mikään. Vanhempiin suhtaudutaan kunnioittavasti ja arvostavasti eikä perheelle tyrkytetä mitään. Kaikessa toiminnassa ollaan avoimia.

3.3 Monialainen yhteistyö

Ihmisten ja perheiden tilanteet voivat olla hyvin moniulotteisia, joten ei ole mielekästä ajatella, että ihmisiä voitaisiin auttaa yhden tai kahden ammattiryhmän osaamisen avulla. Yksittäinen työntekijä ei voi olla kaikkien alojen asiantuntija, joten moniammatillisuus eli monialainen yhteistyö voidaan nähdä oikeastaan vaatimuksena. Moniammatillisen työn päätavoitteena on, että ihminen ja mahdollisesti koko hänen perheensä, saavat tuen, jota he tarvitsevat. (Rönkkö &

Rytkönen 2010, 288.) Varhaiskasvatuksessa monialaisella yhteistyöllä tarkoitetaan kaikkia alueellisia ja paikallisia toimijoita, jotka luontevasti sopivat varhaiskasvatuksen yhteistyökumppaneiksi (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 34).

Monialaisella yhteistyöllä varmistetaan lasten tarpeita vastaava varhaiskasvatus (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 33). Kun varhaiskasvatuspalveluita järjestetään, varhaiskasvatuslaki velvoittaa kunnan toimimaan monialaisessa yhteistyössä neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun, sosiaalihuollon ja muiden terveydenhuollon vastaavien kanssa, opetuksen, liikunnan ja kulttuurin sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa (Varhaiskasvatuslaki 9. §, 11. e §). Varhaiskasvatusalan ammattilaiset ovat tärkeässä osassa arvioimassa lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Varhaiskasvattajien merkitys korostuu myös tuen tarpeiden varhaisessa tunnistamisessa ja monialaista yhteistyötä tehtäessä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 34.)

Lasten kaltoinkohtelun ehkäisytyö on pitkäjänteistä ja siihen ja lasten kaltoinkohteluun puuttumiseen tarvitaan monialaista osaamista, kuten juridista, taloudellista, hoidollista ja lastensuojelullista asiantuntemusta. Tarvitaan myös kokemusten jakamista ja tiedon vaihtamista. Kukaan ei voi yksin hallita tätä kaikkea. Keskeisiä toimijoita lasten kaltoinkohtelussa ovat yleensä lastensuojelu, poliisi, oikeuslaitos, terveydenhuolto, turvakoti, kriisipäivystys, varhaiskasvatus ja koulut. Lasten lähiaikuiset, itse lapset ja lasten kasvu- ja oppimisympäristöt saavat taustatukea ja turvaa toimivalla monialaisella tiimillä. (Oranen 2012, 234–235; Lajunen ym. 2015, 19.)

3.4 Tunne- ja turvataitokasvatus

Yksi keino ennaltaehkäistä lasten kaltoinkohtelua on opettaa lapsille, miten tunnistaa uhkaava tilanne ja tarjota heille keinoja ja taitoja suojella itseään (Butchart 2016, 40). Tunne- ja turvataitokasvatus perustuu ihmisoikeuksiin ja YK:n lapsen oikeuksien julistukseen. Tunne- ja turvataitokasvatuksella lapset oppivat suojelemaan itseään ja turvautumaan luotettavien aikuisten apuun häirinnän, kiusaamisen tai väkivallan tilanteissa. Tunne- ja turvataitokasvatuk-

sella on tarkoitus vahvistaa lapsen itsetuntemusta, itsearvostusta ja itseluottamusta, sekä edistää tunne- ja vuorovaikutustaitoja että hyviä ihmissuhteita. (Lajunen ym. 2015, 11.)

Turvataitokasvatuksen avulla vahvistetaan lasten omia selviytymiskeinoja, taitoja puolustaa itseään, pitää huolta rajoistaan ja rohkaistaan lapsia kertomaan huolistaan aikuisille (Mikkelin varhaiskasvatussuunnitelma 2017, 39). Lapset oppivat tunnistamaan ja huomioimaan tunteita, sillä tunteet auttavat heitä muun muassa tunnistamaan turvan tunteen ja uhattuna olon tunteen. Lapset tarvitsevat tietoa oikeuksistaan koskemattomuuteen, turvalliseen elämään ja aikuisten antamaan hoivaan ja suojaan. Parhaimmillaan tunne- ja turvataitokasvatus toteutuu lapsilähtöisesti, lapsen osallisuutta tukien, yhteistyössä kodin kanssa ja yhteisöllisesti. (Lajunen ym. 2015, 11, 17.)

Tunne- ja turvataitokasvatuksella pyritään turvallisuuspainotteisesti vahvistamaan lapsen turvallisuuden ja toimijuuden kokemusta, mutta myös lisäämään aikuisten valppautta ja tiivistämään yhteistyötä. Myös lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua pyritään ehkäisemään tunne- ja turvataitokasvatuksella. Olisi tärkeää, että tunne- ja turvataitokasvatus koskettaisi kaikkia lapsia tasavertaisesti, sillä kaikki lapset voivat olla alttiita väkivallalle, häirinnälle ja kiusaamiselle niin kodeissaan, vertaisryhmissään, sosiaalisessa mediassa, koulussaan, varhaiskasvatuksessaan, harrastuksissaan tai missä vain julkisella paikalla. (Lajunen ym. 2015, 11, 13.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Tutkimus tehtiin laadullisena tutkimuksena. Lähestyin sähköpostitse päiväkodinjohtajia yksikön halukkuudesta osallistua tutkimukseen (liite 1). Sähköpostiviestissä pyydettiin myös, että päiväkodin johtajat kysyisivät vapaaehtoisia osallistujia tutkimukseen. Toiveissa oli saada ryhmähaastatteluihin kolme työntekijää eri koulutus- ja kokemustaustoiltaan, joista ainakin yksi olisi lastentarhaopettaja. Näin saatiin hyvä ja moninäkökulmainen data aiheesta. Kun osallistujat olivat selvillä, päiväkodissa työskenteleviä varhaiskasvatuksen ammatillaisia haastateltiin ryhmähaastatteluina.

Haastatteluista saatu materiaali toimi tutkimusaineistona. Ryhmähaastatteluun päädyttiin, sillä ryhmässä vuorovaikutus toimii hyvin ja ryhmäläiset täydentävät toinen toisiaan. Tutkimuksen aineistonkeruun vaiheet olivat: 1) tutkimukseen osallistuvien päiväkotien ja haastateltavien työntekijöiden kartoittaminen, ja tutkimuslupien hankkiminen, 2) yhteydenotto haastateltaviin ja heidän informoiminen (liite 2), 3) haastattelujen toteutus. Haastattelut toteutettiin teema-haastatteluina, jotka äänitettiin ja sen jälkeen litteroitiin. Tulokset analysoitiin teemoittelua käyttäen.

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksessa tunnistetaan lasten kaltoinkohtelua ja miten siihen puututaan, ja mitä tarvittaisiin lisäksi. Tarkoituksena oli Mikkelin varhaiskasvatusyksiköissä tehtävien ryhmähaastattelujen avulla saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset arvioivat valmiuksiaan kaltoinkohtelun tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa ja kaltoinkohteluun puuttumisessa. Lisäksi opinnäytetyössä kartoitettiin työntekijöiden näkemyksiä kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteista ja kehittämisehdotuksista. Työn tarkoituksena oli edistää tietoisuutta lasten kaltoinkohtelun varhaisesta tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta varhaiskasvatuksessa, sekä antaa tietoa lasten kaltoinkohtelusta.

Hyvässä tutkimuksessa edellytetään kysymisen taitoa. Tutkimuskysymysten eli tutkimusongelmien asettaminen aukaisee näkökulmia tutkittavana olevaan ilmiöön ja mahdollistaa ilmiön selvitettävyyden ja vastattavuuden, mutta samalla tutkimusongelmat rajaavat tutkimuksesta tehtäviä havaintoja. Tutkimusongelman esittäminen kysymyslauseena helpottaa tutkimuksen aiheen ja tutkimusongelman erottamista toisistaan. Tutkimuskysymysten muotoilulla rajataan sitä, miten voidaan vastata, mihin huomio halutaan kiinnittää, ja mistä näkökulmasta ilmiötä tarkastellaan. (Ronkainen ym. 2014, 42–43, 45.)

Opinnäytetyön tutkimuksessa etsittiin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) Millaisia haasteita varhaiskasvatuksessa kaltoinkohtellun lapsen tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen liittyy? 2) Millaisia menetelmiä var-

haiskasvatuksessa on lasten kaltoinkohtelun tunnistamiseksi ja puuttomiseksi? 3) Kuinka varhaiskasvatuksen ammattilaiset kehittäisivät lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen menetelmiä?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö tehtiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on muun muassa se, että tutkimus tapahtuu luonnollisessa ympäristössä, vuorovaikutussuhteita käytetään aineiston keräämisessä, tutkimuksen huomio on tutkittavien näkökulmassa, merkityksissä ja näkemyksissä eikä tutkimuksessa pyritä yleistykseen (Kananen 2014, 18). Kvalitatiivisissa tutkimuksissa korostuu subjektiivisuus ja kokemuksen huomioiminen, sekä tutkijakeskeisyys. Tutkija nähdään keskeisenä tutkimuksen toimijana ja valintojen tekijänä, ja hänen kauttaan vastaukset muokkautuvat tutkimustuloksiksi. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija ja tutkittava ovat suorassa yhteydessä toisiinsa, ja ilmiötä tutkitaan paikan päällä haastattelemalla tai havainnoimalla, oikeassa kontekstissa. (Ronkainen ym. 2014, 82; Kananen 2014, 19.)

Opinnäytetyöhön valikoitui laadullinen tutkimusmenetelmä, sillä sosiaalialalla vuorovaikutussuhteet ovat merkittäviä näkökulmien esiintuojia. Sosiaalialalla tutkija hyötyy tutkimuksesta merkittävästi olemalla suorassa yhteydessä tutkittaviin. Tutkimuksessa varhaiskasvatuksen ammattilaisilta haluttiin saada kokemuksellista tietoa ja sellaisia näkökulmia, mitä he työtä tehneenä halusivat nostaa esille. Ajattelin, että varhaiskasvattajilta voisi saada sellaista tietoa, mitä en ehkä olisi ymmärtänyt kysyä, mutta mikä olisi voinut olla oleellista tietoa tutkimuksen kannalta. Haastatteluissa tutkimukseen osallistujilla oli mahdollista kysyä tarkennusta ja keskustella vapaasti tutkimuksen aiheesta. Itse haastattelutilanne tapahtui varhaiskasvatustyöyksiköissä eli pääsin tutkimaan ilmiötä paikanpäälle.

4.3 Aineistonkeruun menetelmä

Tämän opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin teemamuotoisilla ryhmähaastatteluilta. Teemahaastattelulla voidaan päästä lähelle ihmisiä, heidän kokemuksiaan, elämyksiään ja ajatuksiaan (Hirsjärvi & Hurme 2014, 16). Teemahaastattelussa, joka on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto, aihepiirit

eli teemat ovat ennalta tiedossa, mutta kysymysten järjestys ja tarkka muoto puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2014, 208). Tässä haastattelumuodossa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustelua käydään. Keskeistä ovat haastateltavien kokemukset ja tulkinnat asioista, ja asioille annetut merkitykset, jotka syntyvät vuorovaikutuksen tuloksena. (Hirsjärvi & Hurme 2014 47–48.)

Teemahaastattelujen teemat ja kysymykset eivät voi olla mitä tahansa, vaan haastattelussa pyritään saamaan merkityksellisiä vastauksia, jotka vastaavat tutkimuksen ongelmanasetteluun ja tutkimuksen tavoitteeseen. Teemat tulisi perustaa tutkimuksen viitekehykseen. Teemahaastattelussa on haastattelijan päätettävissä esittääkö hän kysymykset jokaisessa haastattelussa samassa järjestyksessä ja samoilla sanamuodoilla. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Teemahaastattelua varten suunnittelin teemahaastattelurungon. Teemahaastattelurungon varsinaiset kysymykset esitin haastattelutilanteessa sellaisenaan, ja suluissa olevat esimerkit vain, jos vastaajilta ei tullut mitään vastausta. (Liite 3.) Kanasen (2014, 78–80) mukaan teemahaastattelurunkoon kirjataan aiheet, joista keskustellaan. Aiheiden tulisi olla sellaiset, että ne kattavat tutkittavan ilmiön. Teemahaastattelun runko on alustava suunnitelma, ja jos haastattelun aikana nousee uusia kysymyksiä mieleen, voidaan ne esittää haastateltavalle. Teema on aihealue, jota tarkennetaan syventävillä, laventavilla ja yksityiskohtaisilla kysymyksillä. Kysymysten olisi hyvä olla avoimia. Ne tuottavat enemmän ja laajempaa tietoa kuin suljetut kysymykset. Haastateltavien vastauksista voi tulla esille uusia asioita, johon haastatteliija tarttuu ja esittää jatkokysymyksiä. Jatkokysymykset osoittavat, että haastatteliija on kiinnostunut haastateltavasta, ja haastattelu muistuttaa vuorovaikutustilannetta. Aito vuorovaikutus puolestaan lisää haastateltavan luottamusta.

Ennen varsinaisia haastatteluja pidin koehaastattelun, jotta itse haastattelutilanne olisi luonteva ja etenisi sujuvasti. Koehaastattelulla halusin testata teemojen ja kysymysten toimivuutta. Koehaastattelusta sain uusia näkökulmia haastatteluun ja teemoihin. Huomasin myös, että jotkut kysymykset eivät toimi, ja että osa kysymyksistä toisti samaa. Samalla sain käsityksen, paljonko haastatteluun kului aikaa. Koehaastattelun jälkeen muokkasinkin teemahaastattelurunkoa. Koehaastattelu antoi kokemusta teemahaastattelun tekemiseen.

Ryhmähaastattelu on tehokas tiedonkeruun muoto, sillä usealta henkilöltä saadaan tietoja samaan aikaan. Ryhmähaastattelu on toimiva muoto silloin, kun haastattelun aihe on arka, ja haastateltavat arastelevat haastattelua. Ryhmäläiset voivat tukea toinen toisiaan ja auttaa muistamaan, mutta myös korjata väärinymmärryksiä. Ryhmähaastattelulla on myös negatiivinen puoli, ryhmä voi estää ryhmän kannalta kielteisten asioiden esiintulon, ja ryhmässä voi olla dominoivia henkilöitä, jotka ohjaavat keskustelua haluttuun suuntaan. Nämä asiat ovat huomioitava, kun tehdään johtopäätöksiä tai tulkitaan tuloksia. Ryhmäläisten määrä ryhmähaastattelussa on hyvä rajoittaa kahteen tai kolmeen, sillä haastateltavien äännet saattavat sekoittaa toisiinsa nauhaa kuunnellessa ja litterointia tehdessä. (Hirsjärvi ym. 2014, 210–211.) Ryhmähaastatteluun osallistuvien tunnistaminen äänitteistä ei ole aina vaivatonta. Yksi keino lisätä haastateltavien tunnistettavuutta, on käydä haastattelujen aluksi lyhyt esittelykierrros. Nämä lyhyet esittelykierrrokset auttavat litterointivaiheessa osallistujien tunnistamisessa. (Pietilä 2017, 125.)

Tutkimukseen ilmoittautui neljä varhaiskasvatusyksikköä, joten tutkimukseen osallistuvia yksiköitä ei tarvinnut valita. Opinnäytetyön haastattelumuodoksi valikoin ryhmähaastattelun, sillä aiempien tutkimusten valossa, uskalsin väittää lasten kaltoinkohtelun olevan arka aihe. Ryhmäläiset tukivat toinen toisiaan ja auttoivat muistamaan asioita. Ryhmähaastatteluun halusin saada monialaisen näkökulman, joten osallistujiksi toivoin eri koulutustaustaisia varhaiskasvatuksen ammattilaisia. Haastatteluihin osallistui jokaisesta yksiköstä lastentarhaopettaja, lastenhoitaja ja kolmanneksi osallistujaksi vaihdellen joko lastentarhaopettaja, lastenhoitaja tai varhaiskasvatuksenerityisopettaja. Vain yhdestä päiväkodista tutkimukseen osallistui viimehetken muutoksen vuoksi kaksi työntekijää.

4.4 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimusaineiston analysointi aloitettiin aineiston litteroinnilla. Äänitetty laadullinen aineisto kirjoitetaan puhtaaksi sanatarkasti eli litteroidaan (Hirsjärvi ym. 2014, 222). Litteroinnin tarkkuudesta on tehtävä päätös: Litteroidaanko vain puhuttu aineisto vai myös vuorovaikutukset muut piirteet, kuten naurahdukset, epäröinnit ja tauot? Entä puheen eri sävyt ja painotukset? Litteroinnissa on

monia mahdollisuuksia, ja litteraation tarkkuus riippuukin siitä, mitä analyysillä haetaan, ja mitä tutkija itse aikoo käyttää tulkinnessaan. Tarkalla vuorovaikutuksen litteroinnilla saatetaan helposti ryhtyä vuorovaikutuksen tulkitsemiseen ja tutkimiseen. Puhutun sisällön ja yksinkertaisten vuorovaikutuksen piirteiden litterointia voidaan pitää riittävänä. (Ronkainen ym. 2014, 119.)

Ryhmähaastattelun äänitteet litteroin sanatarkasti, mutta ilman tarkempia vuorovaikutuksen piirteitä. Opinnäytetyön kannalta ei ollut olennaista tulkita vuorovaikutusta, ja riskinä olisi ollut virheelliset tulkinnot. Haastattelujen alussa osallistujat esittäytyivät ammattinimikkeillään ja kertoivat varhaiskasvatuksessa työskennellyt vuodet. Nämä tiedot helpottivat litterointivaiheessa haastateltavien tunnistettavuutta. Litteroitua materiaalia tuli niin paljon, että saatoin aineiston ensin tiivistettyyn ja selkeään muotoon. Tämän jälkeen suoritin varsinaisen analyysin teemoittelemalla.

Teemat ovat keskeisiä aiheita tutkimuksessa, ja niitä muodostetaan yleensä etsimällä aineistosta haastatteluja yhdistäviä (tai erottavia) seikkoja, mutta myös teoreettisen viitekehyksen mukaan tehtävä teemoittelu on mahdollista. Teemoitteluä käytetään usein teemahaastatteluaineiston analysoimisessa. Litteroinnin jälkeen aineisto voidaan järjestää teemoittain, ja joskus teemat muistuttavat aineistonkeruussa käytettyä teemahaastattelurunkoa. Myös uusien teemojen löytyminen aineistosta on mahdollista. Teemojen mukaan järjestelystä aineistosta voidaan kunkin teeman alle koota haastatteluista ne kohdat, joissa kyseisestä teemasta puhutaan. Tässä voidaan käyttää tekstinkäsittelyn ”leikkaa-liimaa”-toimintoa. Tutkimusraportissa usein esitetään teemojen yhteydessä sitaatteja, jotka ovat suoria lainauksia teemahaastatteluista. Nämä avaavat lukijalle muun muassa sitä, miten aineistoista on teemoja muodostettu. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Ryhmähaastatteluista muodostui runsaasti sisältöä, ja aineisto oli hajanaista. Halusin saada tutkittavasta ilmiöstä ja haastatteluaineistosta tiivistetyn ja selkeän kuvauksen, sillä näin tuloksista oli helpompi tehdä johtopäätöksiä. Tämän jälkeen analysoin tiivistetyn aineiston teemoittelemalla. Litteroituihin, tiivistettyihin aineistoihin merkkasin värikoodein samankaltaisia vastauksia, ja kokosin ne yhteen teemahaastattelulomakkeessa käytettyjen teemojen alle (liite 3). Värikoodien avulla näin heti, mitkä asiat toistuivat vastauksissa.

Haastateltujen tunnistamisen välttämiseksi, poistin sellaiset lainaukset, mistä osallistujat olisivat tunnistettavissa. Tämän jälkeen poimin tutkimuskysymysten alle sopivia ydinasioita. Tekstikäsittelyohjelman ”leikkaa-liimaa”-toiminnon avulla työ sujui helposti ja nopeasti. Tässä vaiheessa oli helposti nähtävissä, että kaikkiin tutkimuskysymyksiin oli saatu jonkinlaisia vastauksia. Tämän jälkeen tuloksia oli helppo lähteä kirjoittamaan auki. Haastatteluista kertyneistä aineistoista ei ilmennyt uusia, poikkeavia tai yllättäviä asioita, joten päätin, että neljän yksikön haastattelut riittävät alkuperäisen viiden sijaan.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Opinnäytetyön tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksessa tunnistetaan kotona tapahtuvaa lasten kaltoinkohtelua ja miten siihen puututaan. Yhtenä teemana haastatteluissa oli varhaiskasvattajien näkemyksiä kaltoinkohtelusta, ja miten he tunnistivat kaltoinkohtelun merkkejä työssään. Lisäksi opinnäytetyössä kartoitettiin varhaiskasvattajien näkemyksiä kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteista sekä heidän kehittämisehdotuksia. Opinnäytetyön tutkimustulokset pohjautuvat ryhmämuotoisista teemahaastatteluista saatuihin aineistoihin.

Haastattelin neljässä mikkeliiläisessä varhaiskasvatussyksikössä työskenteleviä ammattilaisia. Kolmesta yksiköstä haastatteluun osallistui kolme työntekijää ja yhdestä yksiköstä, viime hetken muutoksen vuoksi, kaksi työntekijää. Tulosten analysoinnissa käytetään jonkin verran vastaajien suoria lainauksia, jotka elvöittävät tekstiä. Kaikkia lainauksia ei voitu käyttää, sillä niistä olisi voinut tunnistaa yksikön ja ehkä myös vastaajankin. Useisiin kysymyksiin ryhmän joku osallistujista vastasi kaikkien osallistujien puolesta ja muut olivat samaa mieltä. Pyrin käyttämään eri termejä tutkimukseen osallistujista, jotta tutkimustulosten luettavuus olisi parempi.

Kaikki vastaajat toivat esille tutkimusaiheen tärkeyden. Heidän mielestään asiasta pitäisi puhua enemmän ja ottaa rohkeasti kaltoinkohtelu puheeksi. Kahden yksikön työntekijät mainitsivat, että jo pelkästään tähän tutkimukseen osallistuminen herätteli heitä miettimään lasten kaltoinkohtelun varhaista tunnistamista ja siihen puuttumista.

Tosi tärkeä asia, siitä pitäis puhua enemmän.

Arka aihe, vaatii paljon rohkeutta.

5.1 Lasten kaltoinkohtelu ja kaltoinkohtelun merkit

Kaikki tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat olivat työssään kohdanneet lasten kaltoinkohtelua. Vastaajat mainitsivat lasten kaltoinkohtelun muodoiksi fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden, mutta minkälaista ja kuinka usein he olivat lasten kaltoinkohtelua varhaiskasvatusympäristössä kohdanneet, vaihtelivat. Yhden yksikön vastaajat mainitsevat lisäksi kaltoinkohtelun muodoiksi väkivallan näkemisen kotona ja lapsen perustarpeiden laiminlyönnin. Fyysisen väkivallan merkeistä, joita yksikön vastaajat olivat varhaiskasvatuksessa kohdanneet, esimerkkeinä mainittiin mustelmat, oudot murtumat, palovammat ja lasinsirut jaloissa.

Kaltoinkohtelun muodoista moni vastaaja mainitsee vanhempien tietämättömyyden ja ajattelemattomuuden, johon vastaajien mielestä nykyajan sosiaalinen media vaikuttaa. Vastaajien mukaan usein, kun lasta haetaan varhaiskasvatuksesta, puhutaan tai tuijotetaan puhelinta, eikä huomioida lasta tai kuulla häntä. Lapsi on koko hoitopäivän ajan odottanut vanhempiaan. Sama ilmiö jatkuu vastaajien mukaan kotona, ollaan koko ajan puhelimesta kiinni; ollaan paikalla, mutta ei kuitenkaan läsnä. Eräs vastaaja kertoi havainneensa lapsen haku- ja tuontitilanteissa mykkäkoulua, tiuskimista ja kovalla äänellä komentamista, johon sisältyi voimasanoja. Hänen mukaansa tällaista ei ole ennen esiintynyt.

Just joku lapsi sanoi, että hänestä tuntuu, ettei hänestä välitetä.

-- vanhemmat on koko aika kännykällä, siis koko aika sitä räplätään.

Jokaisen yksikön työntekijät mainitsevat lapsen perustarpeiden laiminlyönnin kaltoinkohtelun muodoista. Lapset saattavat olla nälkäisiä ja väsyneitä, mikä erään vastaajan mukaan näkyy etenkin viikonlopun jälkeen. Yleinen hygienia- taso, likaiset, rikkiäiset ja väärän kokoiset vaatteet ja puuttuvat varusteet saivat jokaiselta vastaajalta maininnan. Vastaajat kertoivat, että tällaiset asiat

ovat lapsille todella tärkeitä ja se vaikuttaa heidän päivähoitonsa arkeen. Yhden yksikön varhaiskasvattajat kertoivat, että tämän tyyppisiä asioita kohdetaan heillä päivittäin, ja niihin joudutaan sekä puuttumaan että ohjeistamaan vanhempia.

Vanhemmat ei tajuu tai ei välitä tai ymmärrä miten tärkeitä se on lapselle.

Jokaisesta yksiköstä vastaajat kertoivat, että henkistä kaltoinkohtelua on fyysisistä useammin. Aiemmin mainittujen lisäksi, henkisen kaltoinkohtelun esimerkkejä vastaajat kertoivat useita: vähättely, lapsen ulkonäön kommentointi negatiivisesti, lapsen askartelujen/piirustusten huomioitta jättäminen/vähättely, uhkailu, kielenkäyttö, liiallinen rajoittaminen, ylihuolehtiminen, hoidon laiminlyönti ja väkivallan näkeminen. Vastaajat kertovat myös, että lapselle ei emotionaalisesti anneta sitä, mitä hän tarvitsisi ja useat vanhemmat ajattelevat vain omaa etua, eivätkä vastaa lapsen tarpeisiin.

Vastaajat kertoivat, että fyysisen väkivallan merkit huomataan nopeasti, mutta psyykkisen väkivallan huomaaminen voi viedä aikaa. Samoin uuteen lapseen ja perheeseen tutustuminen ja heidän välisen vuorovaikutuksen tulkitseminen vievät aikaa. Lapsen käytös, ja etenkin muutokset käytöksessä, ovat yleisin syy fyysisen pahoinpitelyn rinnalla tunnistaa kaltoinkohtelua. Lapsi on varuillaan ja arka ja voi yrittää pitkittää kotiin lähtöä. Lapsi voi myös olla liioitellun kiltti tai päinvastoin eristäytyvä. Myös hyvin riehakkaasti ja vilkkaasti käyttäytyvä lapsi voi oireilla jostain. Eräs vastaaja mainitsee, että myöskään mikään edellä mainituista ei välttämättä tarkoita mitään. Suurin osa vastaajista kertoi tunnistaneensa lapsen kaltoinkohtelua lasten omista kertomuksista. Lapsi on kertonut asiasta ihan suoraan. Myös piirustuksista ja leikeistä on tehty kaltoinkohteluhavaintoja. Aikuisen kuuntelun ja läsnäolon tärkeyttä moni vastaaja korosti.

Useat vastaajat käyttivät termiä "valitettavan usein", kun kysyttiin kaltoinkohtelun esiintyvyyttä varhaiskasvatuksessa. Kaikki vastaajat erottelivat kaltoinkohtelun lieviin ja vakaviin tapauksiin. Lieviä kerrottiin kohdattavan päivittäin tai usein. Eräs vastaaja mainitsi, että lastensuojeluilmoituksia ja rikosilmoituksia

hän on joutunut tekemään jokaisella toimintakaudella. Muut vastaajat kertoivat, että vakavia kaltoinkohtelutapauksia on harvemmin, yksi vastaaja ei ollut niitä kohdannut ollenkaan.

Lieviä kyllä ihan päivittäin ja vaikka asioista sanoo, niin tilanne ei usein parane. Isompia tapauksia, jotka ovat huostaanottoon johtaneet, niin kyllä niitäkin on riittänyt.

5.2 Tunnistamisen ja puuttumisen haasteet

Kaikki haastatteluun osallistuneet varhaiskasvattajat mainitsivat, että kaltoinkohdellun lapsen tunnistaminen, ja etenkin kaltoinkohteluun puuttuminen, on vaikeaa ja haastavaa. Yksi vastaaja mainitsi, että pitäisi olla rohkeampi ja kertoa, että ehkä liian harvoin tulee puututtua. Hän jatkoi, että aina pitäisi olla lapsen puolella. Moni vastaajista mainitsi, että pitää olla täysin varma, ennen kuin asialle voi tehdä jotain. Vastaajista lähes kaikki pelkäävät virheellisen diagnoosin tekemistä ja tämän seurauksena luottamuksellisen yhteistyön päättymistä. Vastaajat pelkäävät myös, että perheelle aiheutetaan häpeällinen leima väärin perustein. Vastaajien mukaan vääriä diagnooseja on harvoin tehty, ja ongelma on ennemminkin päinvastainen:

-- se pulma on se, että mietii, että olisi pitänyt aikasemmin tehdä jotain –

Osa vastaajista mainitsi, että haasteena on tulkita lapsen ja perheen luonnetta, kun jokainen lapsi ja perhe ovat yksilöitä. Mikä on juuri tälle lapselle ja perheelle ominaista, mikä kertoo jostain ihan muusta ja on ympäristön tuomaa. Vastaajat korostivat merkittävänä asiana perheiden taustojen ja perheen nykyisen tilanteen ymmärtämisen. Voiko taustalla olla esimerkiksi jokin perhetilanne tai kriisi, jonka seurauksena lapsi oireilee, pohti yksi vastaajista. Huolen puheeksiottamista vanhempien kanssa pidettiin haasteellisena jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä. Vastaajat kertoivat, että täytyy säilyttää kunnioitus vanhempia kohtaan, mutta samalla olla tarpeeksi suorapuheinen asiassa.

Omaan intuitioon luottivat kaikki vastaajat, mutta se ei vielä riittänyt huolen ilmaisun tueksi. Haasteeksi lähes kaikki vastaajat mainitsivat ajan: kuinka

kauan tilannetta voi seurata, ennen kuin tulisi tehdä väliintulo. Vastaajat pohtivat, kuinka kauan voi yrittää neuvoa hyvällä, ja milloin asiasta voidaan ruveta puhumaan kaltoinkohteluna? Tilanteiden pohtiminen vie vastaajien mukaan valtavan määrän energiaa, ja lähes kaikilla vastaajista rankkojen asioiden pohtiminen jatkuu vapaa-ajalla. Monen yksikön vastaajat mainitsivat haasteeksi myös, että rankkojen asioiden pohtiminen, niiden hoitaminen ja eteenpäin vieminen on pois muilta lapsiryhmän lapsilta.

Vaikka näkee ettei lapsella oo kaikki hyvin niin sulla ei oo oikeestaan mitään todisteita.

Omana haasteenaan kahden varhaiskasvatusyksikön vastaajat mainitsivat monikulttuurisuuden lisääntymisen. Vastaajat kertoivat, että on vaikea vetää raja, kun eri kulttuureissa tehdään eri tavalla. Suomen lainsäädännölliset asiat olivat selkeitä vastaajien mielestä; lasta ei saa lyödä. Onko oikein, kun lapset hoitavat pienempiä sisaruksiaan, eikä vanhempia ole lähelläkään, pohtivat vastaajat. Myöskin maahanmuuttajataustaisten lasten oma ymmärrys siitä, miten lasta tulisi kohdella, aiheutti vastaajien mukaan haasteita. Yhden vastaajan esimerkissä lapselta oli rangaistuksena ajeltu hiukset rumaksi. Vastaajien mielestä nämä asiat eivät tulevaisuudessa ainakaan vähene, ja tähän asiaan he tarvitsisivat koulutusta.

5.3 Tunnistamisen ja puuttumisen menetelmät

Kaikista yksiköistä vastaajat mainitsivat huolen vyöhykkeet yhtenä lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen menetelmänä varhaiskasvatuksessa, vaikka ne olleet virallisesti käytössä kellään. Huolen vyöhykkeiden opiskelu oli kuitenkin antanut vastaajille tarpeellista tietoa, jota he kertoivat voivansa hyödyntää omassa työssään.

Lapset puheeksi -toimintamallin mainitsivat kaikki vastaajat yhtenä käytössä olevista menetelmistä, vaikka se ei ole vielä käytössä kaikissa mikkeliäisissä päiväkodeissa. Lapset puheeksi -menetelmän on kuitenkin vastaajien mukaan tarkoitus tulla käyttöön kaikkiin Mikkelin alueen varhaiskasvatusyksiköihin. Lapset puheeksi -menetelmää pidettiin hyvänä kanavana ottaa huoli puheeksi niin varhaiskasvatuksen kuin vanhempienkin puolesta. Osa vastaajista uskoo

Lapset puheeksi -menetelmän tuovan uusia näkökulmia lasten kaltoinkohtelun varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyen, ja toivovat saavansa pian koulutusta.

Onhan meillä tämä Lapset puheeksi -menetelmä. Se varmasti avaa näitäkin näkökulmia enemmän.

Kahden vastausyksikön työntekijät vastasivat menetelmää kysyttäessä tiedon jakamisen vanhemmille ja varhaiskasvattajien oman käytöksen ja lasten kohtelun mallintamisen sekä lapsille että näiden vanhemmille. Lapsille tietoa heidän oikeuksistaan ja keinoja ottaa huoli puheeksi tulee tunne- ja turvataitokasvatuksen myötä. Tunne- ja turvataitokasvatus kuului jokaisen tutkimukseen osallistuneen varhaiskasvatusyksikön toimintaan. Yksi päiväkotitoiminta mainitsi käyttävänsä YK:n lasten oikeuksia puhuessaan lapsille heidän oikeuksistaan turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. Kun lasten tietoisuutta heidän omista oikeuksistaan lisätään, uskaltavat he avoimesti kertoa, jos jokin asia on huonosti. Tämä tulisi yhden vastaajan mukaan muistaa etenkin maahanmuuttajalasten kanssa työskennellessä. He eivät monesti tiedä, että Suomessa ei saa lasta kohdella kaltoin. ”Onko se tosiaan niin, ettei lasta saa lyödä?” -kysyi eräs maahanmuuttajalapsi haastateltavalta, kun he olivat puhuneet Lapsen oikeuksista.

Moni vastaajista kertoi, että menetelmä sanana on turhan hieno ja he toimivat lapsen parhaaksi, vaikkei käytössä olisikaan mitään menetelmää. Lasten kaltoinkohtelun varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen käytetään arjen havainnointia ja tiimin lapsi- ja perhetuntemusta. Eräs vastaajista kertoi, että kun on tarpeeksi kauan tehnyt varhaiskasvatuksessa töitä, oppii lukemaan merkkejä lapsesta ja tuntemaan, milloin jokin asia on huonosti. Vähemmän aikaa alalla ollut työntekijä kertoi, että tuoreen ammatillisen koulutuksen myötä, on hänellä käytössään varhaiskasvatusalan viimeisimmät tietotaidot.

-- tokihan myö ollaan näin aina toimittu vaikkei ois ollukkaa mitää menetelmää.

Lasten kaltoinkohtelun varhaisen tunnistamisen ja puuttumisen menetelmiä kysyttäessä, kaikki tutkimukseen osallistuneet korostivat oman tiimin merkitystä. Tiimi toimii vastaajien mukaan tukena ja huolen neutralisoijana tai sen vahvistajana. Se, että jollain muulla on samankaltainen näkemys tai kokemus asiasta, antoi vastaajille rohkeutta viedä asiaa eteenpäin. Myös esimieheltä saatu tuki korostui vastauksissa. Vain yhden yksikön vastaajat olivat sitä mieltä, että varhaiskasvatuksenerityisopettajan (VEO) tukeen ei voi tukeutua heidän työtaakkansa vuoksi. Muiden yksiköiden vastaajat pitivät VEO:n tukea hyvin merkittävänä lasten kaltoinkohtelutapauksissa.

5.4 Tunnistamisen ja puuttumisen menetelmien kehittäminen

Jokainen vastaaja oli sitä mieltä, että he ehdottomasti kaipaisivat koulutusta lasten kaltoinkohtelun varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen. Myös selkeitä toimintaohjeita toivottiin. Eräs vastaaja toivoi huolen vyöhykkeitä vastaavanlaisen lomakkeen, mikä sopisi varhaiskasvatusmaailmaan, ja mihin voisi tukeutua, kun omat epäilyt ja huolet pohdituttavat. Toinen vastaaja pohti, että voisiko huolen puheeksiotosta olla lapsen omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa kohta, jossa kerrottaisiin päivähoidon velvollisuudet huoltilanteissa. Samalla kysyttäisiin perheeltä, kuinka he toivoisivat, että asia otettaisiin heidän kanssaan puheeksi, jos huolta tulee.

Yhden yksikön vastaajat toivoivat, että olisi hienoa saada apuun aina yksi ja sama (päivähoidon ulkopuolinen) työntekijä, kun kaltoinkohtelua tai huoli asioita käsitellään. Tämä vähentäisi myös oman tiimin kuormitusta. Koulutusta toivottiin vanhemmille ja hyvänä ajatuksena pidettiin, että esimerkiksi Viola ry:stä tulisi työntekijä pitämään vanhempien ja työntekijöiden yhteisen koulutusiltpäivän. Moni vastaajista kertoi, että perheiden ongelmat näkyvät päivähoidossa aikaisempaa enemmän. Tämä asia tukee vastaajien koulutustarvetta.

Perheiden ongelmat tulee tänä päivänä enemmän tänne, ei olla pelkästään lasten kasvattajia, vaan koko perhe on asiakkaana, ja se näkyy täällä.

Vastaajat mainitsivat konkreettisista kehittämisideoista ajan vähyyden ja tilojen puutteellisuuden. Eräs vastaajista kertoi, että kaikkein luottamuksellisimmat jutut ja lapsen kaltoinkohtelun paljastuminen on ilmennyt, kun on oltu lapsen kanssa pienessä ryhmässä. Moni vastaajista toivoisi lisää aikaa juuri lapsen huomioimiseen ja paremmat tilat, jotta lapsia olisi helpompi jakaa pieniin ryhmiin. Näin lapsen yksilöllinen huomioiminen ja kuuntelu onnistuisivat paremmin. Lisää aikaa toivottiin myös oman tiimin kesken, jotta olisi aikaa keskustella lapsista enemmän. Kahden vastausyksikön työntekijät mainitsivat työssä jaksamisen merkittävänä tekijänä, kun lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen menetelmien kehittämistä pohdittiin. Työssä jaksamista pidettiin hyvin tärkeänä, jotta työntekijöillä olisi voimia olla lapsen puolella ja havainnoida mahdollisia kaltoinkohtelun merkkejä.

Moniammatillisen yhteistyön tärkeys korostui jokaisen varhaiskasvatusyksikön työntekijöiden vastauksista. Useimmat vastaajat kuitenkin kertoivat, ettei se toteudu käytännössä ja he ovat yksin isojen asioiden kanssa. Etenkin yhteistyötä neuvolan kanssa toivottiin. Yhden varhaiskasvatusyksikön vastaajat pohivat, että usein päiväkodin johtaja käy erilaisissa moniammatillisissa palaverissa, eikä kenttätyöntekijä pääse niihin mukaan. Tähän toivottiin muutosta. Lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö herätti eriäviä mielipiteitä. Osa vastaajista kertoi sen olevan hyvin vähäistä ja yksipuoleista, kun taas osa vastaajista kertoi, että sinne voi soittaa ja kysyä neuvoa asiassa kuin asiassa.

Aina puhutaan moniammatillisesta yhteistyöstä, mutta surullisen vähän sitä näkee.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli saada tietoa siitä, miten kotona tapahtuvaa lasten kaltoinkohtelua tunnistetaan, ja miten siihen puututaan varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksella selvitettiin varhaiskasvattajien näkemyksiä kaltoinkohtelusta, kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteista, sekä heidän ajatuksiaan kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen kehittämis ehdotuksista. Tavoitteena oli samalla herätellä keskustelua aiheesta. Vastaajat kertoivat, että jo pelkästään tähän tutkimukseen osallistuminen herätteli heitä pohtimaan lasten kaltoinkohtelua ja huolen ilmaisua. Toivoin, että

näin kävisi, mutta epäselväksi jäi, että onko tämä tieto levinnyt ryhmiin ja muille työntekijöille saakka. Haluan lisätä tietoisuutta enemmän, ja lähetän valmiin työn kaikkiin Mikkelin alueen kunnallisiin päiväkoteihin.

Kaikki tutkimukseen osallistujat luokittelivat lasten kaltoinkohtelun lieviin ja vaikeisiin tapauksiin, joista lieviä kaltoinkohtelun muotoja tarkkaillaan pitkään ennen kuin niihin puututaan. Tupolan ja Kivitie-Kallion (2008) lääkirlehden pääkirjoituksessa korostetaan, että varhainen puuttuminen psyykkiseen kaltoinkohteluun ja laiminlyöntiin on yhtä tärkeää kuin rikos nimikkeellä kulkeviin kaltoinkohteluihin puuttuminen. Pääkirjoituksessa kerrotaan, että kaikki lasten kaltoinkohtelun muodot ovat lapsen kehitykselle vähintäänkin yhtä haitallisia. Kauppi (2012, 125–126) huomauttaa, että lieviltä vaikuttavissa kaltoinkohtelutapauksissa saattaa taustalla olla huomattavasti vakavampaa kaltoinkohtelua.

Tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat korostivat lapsen perustarpeista huolehtimista hyvin tärkeänä asiana. Kasvattajat totesivat, etteivät vanhemmat välttämättä ymmärrä puhtaiden ja istuvien vaatteiden ja sopivien varusteiden merkitystä lapsen hyvinvoinnille. Vastaajat olivat huomanneet, että lapset ovat nälkäisiä ja väsyneitä, etenkin viikonlopun jälkeen. Yhden yksikön vastaajat kertoivat, että tällaisia asioita kohdataan päivittäin ja vanhempia yritetään ohjeistaa. Myös Söderholm ja Politi (2012, 76, 79) kirjoittavat, että lapsen laiminlyöntiä ei yleisesti pidetä niin vaarallisena kuin se todellisuudessa on. Lapsen fyysisen, psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen turvaamiseksi on lapsen perustarpeista huolehtiminen olennaista.

Tutkimukseen osallistui neljä varhaiskasvatusyksikköä ja 11 varhaiskasvattajaa. Vaikka lukumäärä oli vähäinen, kaltoinkohtelun monimuotoisuus korostui vastauksista vahvasti. Päivähoidon ammattilaiset olivat työriensä aikana kohdanneet laajan kirjon kaltoinkohtelun muotoja, joista henkinen väkivalta korostui. Paavilainen ja Pösö (2003, 17) esittävät myös, että lapsen elämässä voi ilmetä hyvin monenlaisia kaltoinkohtelun muotoja, usein yhtäaikaan. Tutkimustuloksista selvisi, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset tunnistivat kaltoinkohtelua lapsen käytöksestä, mutta myös vanhempien käytöksestä lastaan kohtaan haku- ja tuontitilanteissa. Viitasaaren (2003, 105) mukaan päivittäiset kohtaamis- ja vuorovaikutustilanteet varhaiskasvattajien ja huoltajien välillä ovat merkittäviä hetkiä lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi.

Paavilainen (2007, 418–419) kirjoittaa, että lasten kaltoinkohtelun fyysiset oireet ovat helpoimmin tunnistettavissa kuin muut kaltoinkohtelun muodot. Samaa tulokseen tulivat tutkimukseen osallistuneet vastaajat, joiden mukaan fyysisiä kaltoinkohtelun merkkejä lapsissa pidettiin selkeänä, ja niiden syntyä lähdettiin heti selvittämään. Muiden kaltoinkohtelun merkkien tulkitsemisessa epäröitiin enemmän ja niiden tunnistamiseen meni vastaajien mukaan enemmän aikaa. Paavilaisen (2007, 418–419) mukaan tämä voi johtua siitä, että kaltoinkohtelun lapsen oireet ja merkit ovat hyvin moninaisia, ja vaihtelevat kaltoinkohtelun muodoista, lapsen iästä sekä monista tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä.

Opinnäytetyön tutkimustulokset ja lasten kaltoinkohtelun lähdekirjallisuus kertoivat kumpikin saman asian; henkisen kaltoinkohtelun tunnistaminen on vaikea ja haastava asia. Tuloksista ilmeni, että aina varhaiskasvattajat eivät osaa yhdistää lapsen muuttunutta käytöstä tai muita pulmia kaltoinkohteluun, sillä ne voivat kertoa niin monista muistakin asioista, tai ei välttämättä mistään. Haasteena kaltoinkohtelun tunnistamiseen pidettiin myös erilaisia lapsia ja perheitä, ja heidän tapansa reagoida eri tavalla asioihin. Tuloksista selvisi, että kaltoinkohtelu epäilyn ollessa kyseessä, huolen ilmaisu vanhemmille pitkettiin aiheen arkaluonteisuuden vuoksi. Paavilainen ja Pösö (2003, 18) kirjoittavat, että koti ja perhesuhteet ovat hyvin yksityisiä alueita, eikä työntekijöillä monesti ole sanoja tai keinoja ottaa väkivaltaa puheeksi. Useat vastaajat pelkäsivät virheellisen diagnoosin tekemistä ja vanhempien leimaamista väärinperustein. Eräs vastaaja kertoi, että usein tulee katseltua tilannetta liian pitkään ja pitäisi rohkeammin ottaa huoli puheeksi.

Tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvattajat pitivät lastenkaltoinkohtelun tunnistamista ja puuttumista hyvin tärkeänä osana työtään ja heidän mielestään perheiden ongelmat näkyvät entistä enemmän päivähoidon arjessa. Huh-tasen (2004, 188–190) mukaan varhaiskasvatus on alle kouluikäisten lasten keskeinen varhaisen puuttumisen toimintaympäristö, jossa pyritään ennaltaehkäisemään ongelmia. Samaa aikaan varhaiskasvattajat kuitenkin kertoivat perheen yksityisyyteen puuttumisen olevan vaikeaa ja haastavaa. Uusitalon (2014, 40) opinnäytetyön tutkimustulokset osoittivat, että perheen tukemiseen

varhaiskasvatuksessa tulisi panostaa. Varhaiskasvatuksen ja lapsen ja perheen yhteistyön puolesta kirjoittaa myös Huhtanen (2004, 189); lapsen ja perheen alle kouluikäisenä saatu tuki tai väliintulo on tuloksellisempaa kuin myöhemmin aloitetut toimenpiteet.

Yhdeksi lasten kaltoinkohtelun puuttumisen haasteeksi mainittiin monikulttuurisuuden lisääntyminen. Vastaajat kertoivat, ettei maahanmuuttajataustaisella perheellä tai lapsella välttämättä ole tietoa Suomen lainsäädännöstä, ja että Suomessa ei lapsia saa kohdella kaltoin. Vastaajien mukaan, maahanmuuttajataustaisilla on myös erilainen käsitys siitä, mikä on lapsen kaltoinkohtelua. Rajan vetämistä, kulttuuritaustan kunnioittamista ja kultaisen keskitien löytämistä pidettiin haastavana. Varhaiskasvattajat halusivat kunnioittaa maahanmuuttajien kulttuuriperinnettä, mutta samalla puolustaa lasten oikeuksia turvalliseen ja oikeudenmukaiseen kasvuun ja kehitykseen. Vastaajien mukaan kulttuurilliset ongelmat lisääntyvät tulevaisuudessa. Butchart ja Harvey (2016, 16) kirjoittavat, että lasten kaltoinkohtelun mahdollisuus kasvaa niissä perheissä, joissa kulttuurilliset normit asettavat jyrkkiä sukupuolirooleja miesten ja naisten välille, ja joissa lapsen asema on heikko lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa.

Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen menetelmiä varhaiskasvatuksessa osattiin tutkimuksessa nimetä hyvin vähän. Jokainen osallistuja mainitsi huolen vyöhykkeet, mutta niitä ei kuitenkaan käytännössä käytetty. Erikson ja Arnkil (2005, 25) kirjoittavat huolen vyöhykkeiden olevan apu työntekijälle, joka voi arvioida vyöhykkeiden avulla oman huolensa astetta, omia auttamismahdollisuuksiaan vai tarvitseeko työntekijä ulkopuolista apua. Huolen vyöhykkeiden käyttö varmasti auttaisi varhaiskasvatuksen työntekijöitä, jos huoli lapsen kaltoinkohtelusta herää. Lapset puheeksi -menetelmä oli toinen, jonka kasvattajat mainitsivat käytettävistä menetelmistä. Solantauksen (2017b, 2) mukaan Lapset puheeksi -menetelmän avulla voidaan tukea lapsen hyvinvointia ja suotuisaa kehitystä ja ehkäistä mahdollisia sosiaalisia ja tunne-elämän häiriöitä. Lapsi saa hyvän arkipäivän, joka tukee lasta sekä kotona että varhaiskasvatuksessa.

Yhden yksikön vastaajat halusivat korostaa, että lapsen parhaaksi on aina toimittu, vaikka ei mitään erityistä menetelmää olisikaan käytössä. Varhaiskasvatukseen toivottiin huolen vyöhykkeitä vastaavanlaista lomaketta, mikä palvelisi nimenomaan varhaiskasvatuksen arkea. Tutkimukseen osallistuneiden mukaan, varhaiskasvatussyksiköillä ei ollut käytössään ennalta määriteltyä toimintatapaa lasten kaltoinkohtelun ilmetessä. Lomake ja ennalta määritelty toimintatapa voisivat helpottaa kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen keinoja varhaiskasvatuksessa. On myös mahdollista, että ne jäisivät yhdeksi työkaluksi, jotka vain mainitaan, kuten huolen vyöhykkeet, mutta eivät päädy käytäntöön.

Paavilaisen (2007, 418–419) mukaan lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen haasteisiin voidaan vaikuttaa lasten ja perheiden parissa työskentelevien perus- ja täydennyskoulutuksilla. Suurena kokonaisuutena tutkimuksessa oli varhaiskasvattajien toive saada lisää koulutusta. Lisää koulutusta kaivattiin lasten kaltoinkohtelun varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen, perheiden monimuotoisuuden ymmärtämiseen, perheiden tukemiseen ja ohjaamiseen ja maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kohtaamiseen. Myös Paavilaisen ja Flinckin (2015, 18) tutkimus nostaa koulutuksen keskeiseksi keinoksi tunnistaa ja puuttua lasten kaltoinkohteluun.

Toisena isona kehittämisen kokonaisuutena vastaajat mainitsivat moniammatillisuuden lisäämisen. Etenkin neuvolayhteistyötä toivottiin. Tutkimuksen vastaajat kertoivat, että moniammatillisuudesta puhutaan paljon, mutta käytännössä se näkyy vähän. Eräs vastaaja kertoi, että tuntee olevansa yksin esiinnoisseiden huolen aiheiden kanssa. Paavilaisen ja Flinckin (2015, 17) tutkimus tukee moniammatillisuuden merkitystä, sillä heidän tutkimuksessaan on saatu kohtalaista näyttöä siitä, että moniammatillinen yhteistyö ja sen kehittäminen edistävät kaltoinkohtelun tunnistamista. Myös Huhtanen (2004, 188) kirjoittaa, että varhainen puuttuminen edellyttää moniammatillista lähestymistapaa.

Jokainen vastaaja mainitsi lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen edistävänä tekijänä oman tiimin ja työtovereiden tuen. Myös esimiehen tuki mainittiin merkittävänä asiana. Vastaajat kertoivat, että omien havaintojen ja epäilyjen esille tuominen ja lapsista keskustelu työtovereiden kesken, lisäsi

varmuutta ilmaista huoli vanhemmille ja puuttua kaltoinkohteluun. Samaan aikaan kuitenkin todettiin, että keskustelulle ei juurikaan arjessa ole aikaa. Tiimin yhteistä palaveriaikaa tarvittaisiin lisää. Luokkasen ja Kemppaisen (2014, 37) tutkimustuloksissa oli samankaltainen vastaus, jossa omaa tiimiä ja muita työtovereita pidettiin lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja puuttumisen edistävänä tekijöinä.

Jatkotutkimusaiheita

Opinnäytetyön tutkimustuloksista saisi monia jatkotutkimusaiheita. Koska lasten kaltoinkohtelun varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen toivottiin koulutusta, niin toiminnallinen opinnäytetyö tai kattava tietopaketti varhaiskasvatukseen lasten kaltoinkohtelun tunnistamisesta ja puuttumisesta tulisi oikeaan tarpeeseen. Moniammatillisen yhteistyön lisäämistä toivottiin, joten varhaiskasvatuksen ja moniammatillisen yhteistyön muotoja ja mahdollisuuksia voisi tutkia. Myös lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen yhteistyön mahdollisuudet ja miten yhteistyötä voitaisiin parantaa, olisi tärkeä opinnäytetyön aihe. Itse näkisin mielenkiintoisena ja tärkeänä aiheena varhaiskasvatuksen ehkäisevänä lastensuojeluna. Mielenkiintoista olisi tässä tutkia vaikuttavuutta.

Tuotekehityksellinen opinnäytetyö syntyisi erään vastaajan toiveesta saada huolen vyöhykkeitä vastaavanlaisen lomakkeen, mikä sopisi varhaiskasvatusmaailmaan. Lomakkeeseen voisi tukeutua, kun omat epäilyt ja huolet pohdituttavat. Tämä olisi varmasti tärkeä työkalu varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatyksyksiköissä ei ollut mitään yhtenäistä toimintamallia sille, kuinka lasten kaltoinkohtelu tapauksissa edetään. Tämä luo paljon paineita työntekijän omalle henkilökohtaiselle tietämykselle asioista ja toimintatavoista. Myös uudelle työntekijälle olisi yhteneväisestä toimintamallista apua. Yhtenä opinnäytetyön aiheena voisi olla varhaiskasvatuksen yhteneväisten toimintamallien kehittäminen lasten kaltoinkohtelutapauksien ilmetessä.

7 POHDINTA

Opinnäytetyö prosessina eteni suunnilleen suunnitelmien mukaan, ainoastaan aikataulua täytyi kiriä loppuvaiheessa. Kesän 2017 aikana kirjoitin paljon teoreettista viitekehystä, mikä antoi samalla varmuutta haastattelujen tekoon.

Teoriatiedon opiskelu ja kirjoittaminen tukivat hyvin teemahaastattelun tekemistä, sillä itselläni oli varmempi olo haastatteluja tehdessä, enkä olisi epäroinyt vastata, jos joku olisi kysynyt tarkennuksia. Syksyllä sain tutkimusluvan Mikkelin varhaiskasvatusjohtajalta, jonka jälkeen lähetin Mikkelin kunnallisten päiväkotien johtajille haastattelupyynnön heidän yksikköönsä. Tavoitteena oli saada viisi päiväkotia tutkimukseen mukaan, mutta muistutuksesta huolimatta, sain vain neljä. Kun tutkimukseen osallistuvat päiväkodit olivat selvillä, lähetin haastatteluun osallistuville saatekirjeen, jossa kerroin tutkimuksestani ja tutkimuksen luottamuksellisuudesta (liite 2). Pohdin pitkään neljän ryhmähaastattelun riittävyttä. Kun haastattelut olivat tehty, materiaalia oli riittävästi ja tulokset olivat hyvin samankaltaisia, ajattelin, että haastattelut riittävät.

Tutkimusetiikka ja tutkimuksen luotettavuus

Hyvää tutkimusetiikkaa eli hyvän tieteellisen käytännön noudattamista kuljetaan tutkimuksessa mukana ideointivaiheesta tutkimustuloksiin ja sieltä vielä tutkimuksen julkaisuun saakka. Hyvänä tieteellisenä käytäntönä pidetään sitä, että tutkimusmenetelmät, tiedonhankinta ja tutkimustulokset ovat johdonmukaisia, tutkimus tuottaa joko uutta tietoa, hyödyntää vanhaa tietoa tai yhdistelee näitä molempia. Hyvään tutkimusetiikkaan kuuluu myös, että tutkija noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä ja tulosten esittämisessä. (Vilkkä 2015, 41–42.)

Kaikissa tutkimuksissa tulee arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta voidaan parantaa sillä, että tutkija tekee tarkan selostuksen tutkimuksen kaikkien vaiheiden toteuttamisesta. Raportoinnissa noudatetaan totuudenmukaisuutta ja selkokielisyyttä. (Hirsjärvi ym. 2014, 231–232.) Vilkkä (2015, 196–197) kirjoittaa, että laadullisessa tutkimuksessa luotettavuudella tarkoitetaan tutkijan omaa rehellisyyttä, sillä tutkijan teot, valinnat ja ratkaisut ovat luotettavuuden arvioinnin kohteena. Tutkijan on arvioitava luotettavuutta jokaisen tekemänsä valinnan kohdalla ja luotettavuuden arviointia tehdään koko tutkimusprosessin ajan.

Koko opinnäytetyön ajan olen pyrkinyt rehelliseen ja huolelliseen työskenteleeseen. Ensin mietin, että melko tiukan aikatauluni vuoksi, huolellisuus kärsisi,

mutta tämä osoittautui vääräksi luuloksi työni edetessä. Huolellinen työskentely kuuluu ominaisiin tapoihini työskennellä. Olen käyttänyt tutkimuksen tekeen huomattavasti enemmän työtunteja kuin opinnäytetyön 15 opintopistettä edellyttävät. Tämä lisää tutkimukseni luotettavuutta, mutta antaa samalla itseleni kehityskohteen rajaamisesta ja aikataulutuksesta. Olen pyrkinyt selittämään kaikki tutkimukseni vaiheet niin tarkasti kuin olen nähnyt niiden tarpeellisuuden. Odotin, että olisin saanut tutkimukseen osallistuneilta enemmän kehittämideoita ja tietoa varhaiskasvatuksessa käytettävistä menetelmistä, mutta näin ei kuitenkaan käynyt. Tutkimustulos oli sekin, että heillä ei ollut kovinkaan paljoa lisättävää. Tämän olen rehellisesti ja totuudenmukaisesti raportoinut. Asetettuihin tutkimuskysymyksiin saatiin tutkimuksella vastaukset.

Missään vaiheessa opinnäytetyöhön osallistuneet varhaiskasvattajat eivät ole paljastuneet ulkopuolisille, joten myöskään haastatteluihin osallistuneiden tunnistetietoja ei kukaan ulkopuolinen tiedä. Haastattelujen taustatiedoissa ei kysytty nimiä, jotta vastaajille jäi kuva täydestä anonymiteetista. Ikää ja varhaiskasvatuksessa tehtyjä työvuosia ei myöskään mainittu raportissa, sillä niistä olisi voinut vastaajan tunnistaa. Tulokset on analysoitu niin, ettei niistä voi tunnistaa vastaajia, kuten ei myöskään raportissa esitetyistä suorista lainauksista. Olen ainoa, joka on nähnyt, kuullut ja käsitellyt aineistoa. Kaikki tämä tapahtui kotonani, joten ulkopuoliset eivät ole päässeet aineistoon käsiksi. Äänitteet ja litteroidut aineistot tuhottiin tutkimuksen loppupuolella asianmukaisesti.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisäsi se, että lähdemateriaalina on käytetty viimeisimpiä teoksia, uusimpia painoksia kirjoista ja uusimpia tutkimustuloksia. Teoreettinen viitekehys on rakennettu niin, että lähdemateriaali olisi mahdollisimman tuoretta. Vain muutama lähdekirja on hieman vanhempaa. Niitä on kuitenkin käytetty, sillä ne ovat lasten kaltoinkohtelun aihealueen niin sanottuja klassikkoteoksia, jotka esiintyvät lukuisissa pro gradu- ja opinnäytetöissä. Lasten kaltoinkohtelusta löytyy runsaasti lähdeaineistoa ja haasteena oli rajaaminen. Kaikki lasten kaltoinkohteluun liittyvä tuntui tärkeälle ja oli vaikeaa jättää asioita pois. Tutkimuksen tuloksista esiin tulleet aihealueet kuitenkin autoivat tässä.

Luotettavuutta olisi ehkä lisännyt työelämälähtöisyys, mutta tutkimukseen haluttiin laajempi kokonaiskuva lasten kaltoinkohtelusta, kuin vain esimerkiksi

yhden varhaiskasvatustyöyksikön näkemys. Minulla oli yksi mentorin roolissa toimiva työelämäyhteistyö, mutta en salassapitovelvollisuuden vuoksi voinut häntä paljastaa. Olen saanut mentoriltani hyviä näkökulmia, ja hän auttanut muun muassa teemahaastattelurungossa ja tutkimuksen näkökulman valitsemisessa. Opinnäytetyön luotettavuutta heikentää se, että tutkimuksen osallistujamäärä on sen verran suppea, ettei tuloksia voida yleistää koskemaan koko varhaiskasvatusta, mutta suuntaviivaa tutkimus varmasti antaa. Haastatteluista saadut tulokset ovat hyvin samankaltaisia, joten uskallan väittää, että tämän kaltaisiin tuloksiin päästäisiin muissakin varhaiskasvatustyöyksiköissä.

Jos nyt tekisin uudelleen tutkimuksen, erottaisin selkeämmin teemahaastattelurungosta kaltoinkohtelun puuttumisen ja tunnistamisen omiksi kokonaisuuksikseen. Itse haastattelutilanteessa tämä ei näkynyt millään tapaa ja haastattelijat ymmärsivät kysymykset, niin kuin olin ne tarkoittanut. Kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen erottaminen selkeämmin omiksi kokonaisuuksikseen, helpottaisi analysointivaihetta, mutta etenkin tutkimustulosten auki kirjoittamista. Pohtisin myös tarkemmin, että olisinko saanut kattavamman osallistujamäärän, jos olisin ryhmähaastattelun sijaan haastatellut yksittäisiä varhaiskasvattajia. Haastatteluajoja sopiessani, huomasin, kuinka vaikeaa kolmen työntekijän on irtaantua yhtä aikaa samasta päiväkodista. Ryhmähaastatteluun päädyin tutkimuksen aihealueen arkuuden vuoksi, joten ei ole varmaa olisinko kuitenkin saanut tutkimukseen yksittäisiä varhaiskasvattajia. Vaikka olin tarkoin miettinyt, etten anna haastattelukysymyksiä etukäteen, jotteivat tutkimukseen osallistujat etsisivät kysymyksiin sopivia vastauksia, saataisiin kuitenkin tehdä niin, jos nyt aloittaisin uudelleen. Mietin, että olisinko sillä tavoin saanut kattavampia vastauksia.

Oma ammatillinen kasvuni

Haastatteluissa kuulemani tarinat, millaista lasten kaltoinkohtelua varhaiskasvattajat ovat työssään kohdanneet, olivat hyvin traagisia ja osa oli päättynyt erittäin huonosti lapsen ja perheen kannalta. Näitä tarinoita kuunnellessani, tutkimuksen aihealueen tärkeys korostui entisestään. Mielestäni on tärkeää, että varhaiskasvatuksessa lapsen kaltoinkohtelua tunnistetaan, siihen uskalletaan puuttua ja osataan ohjata lapsi ja perhe oikeaan palveluun oikeaan ai-

kaan. Tässä korostuu sosionomin tehtävä varhaiskasvatuskentällä. Tutkimustuloksista selvisi, että perheiden ongelmat näkyvät yhä enemmän päivähoitossa lapsen arjessa. Sosionomilla on perheen auttamistyöhön tarvittavaa tietotaitoa, ja palveluohjauksellista näkökulmaa. Sosionomin vahvuutena varhaiskasvatuksessa on erilaisten asiakkaiden tavoitteellinen ohjaaminen ja heidän tukeminen arjessa, eri elämäntilanteissa ja kasvun ja kehityksen eri vaiheissa (Mäkinen ym. 2009, 18).

Koko opinnäytetyön prosessi on kasvattanut minua ammatillisesti. Olen saanut paljon varmuutta tulevaan ammattiini, ja ymmärrän, kuinka tärkeässä merkityksessä vanhemmuuden tukeminen on. Vanhemmuuden tukeminen ja perheiden hyvinvointi vaikuttavat lastenkin hyvinvointiin ja turvalliseen kasvuun ja kehitykseen. Varhaiskasvatuksessa tähän on hyvät mahdollisuudet, sillä vanhempia ja lapsia kohdataan päivittäin arjen lomassa. Olen oppinut paljon lasten kaltoinkohtelun varhaisesta tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Uskon, että opinnäytetyön tutkimuksen tekeminen ja lasten kaltoinkohteluun liittyvien lähdemateriaalien lukeminen on antanut minulle paljon valmiuksia toimia tulevassa ammatissani lastentarhaopettajana (sosionomi amk). Opinnäytetyön paras anti itselleni on kuitenkin rohkeus ottaa huoli ja lasten kaltoinkohtelu puheeksi tarpeeksi varhaisessa vaiheessa.

LÄHTEET

Butchart, A. & Harvey, A. 2016. Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. PDF-dokumentti. Päivitetty 28.9.2016. Saatavissa: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf [viitattu 27.7.2017].

Child maltreatment. 2016. World Health Organization. Fact sheet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/> [viitattu 27.7.2017].

Eriksson, E. & Arnkil, T. E. 2015. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Stakes. Oppaita 60. 8. painos. PDF-dokumentti. Päivitetty 19.5.2015. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1 [viitattu 7.8.2017].

Halme, N. & Perälä, M.-L. 2014. Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa: Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (Toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle -työvälineenä kehittämisvalikko. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 62.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2014. Tutki ja kirjoita. 19. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen – ennalta ehkäisevää ja korjaavaa toimintaa yhteiskunnan eri tasoilla. Teoksessa: Keskinen, S. & Virjonen, H. (Toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoidossa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 188–210.

Huolen vyöhykkeet. 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 30.12.2014. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-otaminen/huolen-vyohykkeet [viitattu 1.11.2017].

Joki-Erkkilä, M., Jaarto, M. & Sumia, M. 2012. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitie-Kallio, S. (Toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 131–153.

Jopa 15 lasta kuolee Suomessa kaltoinkohteluun joka vuosi – riskien tunnistamiseen uusia ohjeita. 2015. MTV Internet 10.11.2015. Kotimaan uutiset. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/jopa-15-lastakuolee-suomessa-kaltoinkohteluun-joka-vuosi-riskien-tunnistamiseen-uusia-ohjeita/5551540#gs.jUuz_Ww [viitattu 13.11.2017].

Kaltoinkohtelun ja kuritusväkivallan merkit ja tunnistaminen. 2017. Nettiturvakoti. Apua perheväkivaltaan - turvallisuutta lähisuhteisiin. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.turvakoti.net/site/?lan=1&page_id=238 [viitattu 19.11.2017].

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä ammattikorkeakoulun julkaisuja 176.

Kauppi, A. 2012. Sisäiset mustelmat – pahoinpitelyn psyykkiset vaikutukset. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitiie-Kallio, S. (Toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 125–130.

Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A. & Lozano, R. 2005. Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. Lääkärin sosiaalinen vastuu ry. Terveysten edistämisen keskus ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf [viitattu 3.8.2017].

Lajunen, K., Lahtinen, P. & Valkonen T. 2015. Huolestuin -Mitä teen? Teoksessa: Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (Toim.) Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Opas 39. 258–261.

Lajunen, K., Ahl, N.-M., Andell, M., Laakso, M.-L., & Ylenius-Lehtonen, M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille – perusteita ja periaatteita. Teoksessa: Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. (Toim.) Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Opas 39. 11–21.

Lapsen kaltoinkohtelu. 2015. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.6.2015. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde/lapsen [viitattu 18.11.2017].

Lapsen tukeminen. 2016. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. WWW-dokumentti. Päivitetty 23.2.2016. Saatavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/puuttuminen/lapsen [viitattu 18.11.2017].

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Liukkonen, S. 2015. Lasten kaltoinkohtelua on mahdollista vähentää. *Mielenterveys* 2/2015. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/v%C3%A4kivalta/perhev%C3%A4kivalta/lasten-kaltoinkohtelua-mahdollista> [viitattu 13.11.2017].

Lokka, J. & Pokela, A. 2016. Lasten kaltoinkohtelu. Päiväkodin työntekijöiden kokemuksia lasten kaltoinkohtelusta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Tiivistelmä opinnäytetyöstä. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/113807/Pokela_Ana.pdf?sequence=1 [viitattu 13.6.2017].

Luokkanen, A. & Kemppainen, E.-S. 2014. Lasten elämässä tapahtuvan läheisväkivallan tunnistamisen ja siihen puuttumisen menetelmiä päiväkodissa. Oulun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://theseus.fi/bitstream/handle/10024/82523/Luokkanen_Annika_Kemppainen_EevaStiina.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 4.11.2017].

Mikkelin varhaiskasvatussuunnitelma 2017. Kasvatus- ja opetuslautakunta 30.5.2017 Liite 1 § 44. PDF-dokumentti. Päivitetty 13.6.2017. Saatavissa: <https://peda.net/mikkeli/varhaiskasvatus/vasuty%C3%B6/1vpjpv3/Impv2:file/download/b7fbef37c86349d820f18d6c1d5876d7058197e5/Liite%20Mikkelin%20paikallinen%20varhaiskasvatussuunnitelma%202017.pdf> [viitattu 11.7.2017].

Mutanen, M.-L. 2011. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen päiväkodissa. Theseus. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt ja julkaisut. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://publications.theseus.fi/handle/10024/35379> [viitattu 13.6.2017].

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Oranen, M. 2012. Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivittie-Kallio, S. (Toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 217–238.

Paavilainen, E. 2007. Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja siihen puuttuminen. Teoksessa: Armanto, A. & Koistinen, P. (Toim.) Neuvolatyön käsikirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 416–420.

Paavilainen, E. & Flinck, A. 2015. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen tehokkaat menetelmät sosiaali- ja terveydenhuollossa. Hoitotyön Tutkimussäätiö. PDF-dokumentti. Päivitetty 13.11.2015. Saatavissa: http://www.hotus.fi/system/files/SUOSITUS_lasten_kaltoinkohtelu.pdf [viitattu 7.6.2017].

Paavilainen, E. & Pösö, T. 2003. Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY.

Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa: Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (Toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. 111–130.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2014. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Teemoittelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoar- kisto. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaope- tus/kvali/L7_3_4.html [viitattu 22.11.2017].

Salomaa-Niemi, S. & Heinäsuo, T. 2015. Kaltoin kohdeltu lapsi. Käsikirja kal- toin kohdellun lapsen kanssa työskenteleville. PDF-dokumentti. Päivitetty 27.8.2015. Saatavissa: http://www.tampere.fi/liitteet/k/unnamed_7426/Kal- toin_kohdeltu_lapsi_kasikirja.pdf [viitattu 7.6.2017].

Solantaus, T. & Niemelä, M. 2016. Arki kantaa – kun se pannaan kantamaan. *Perheterapia* 1/16, 21–32.

Solantaus, T. 2017a. Toimiva lapsi & perhe. Lapsen ja nuoren kehitystä tu- keva toiminnallinen työmuoto varhaiskasvatuksessa ja koulussa: Lapset pu- heeksi -keskustelun taustateoria. Suomen Mielenterveysseura. PDF-doku- mentti. Päivitetty 25.4.2017. Saatavissa: http://www.mielenterveysseura.fi/si- tes/default/files/materials_files/lapset_puheeksi_-keskustelun_taista_varhais- kasvatuksessa_ja_koulussa.pdf [viitattu 25.7.2017].

Solantaus, T. 2017b. Toimiva lapsi & perhe. Varhaiskasvatuksen Lapset pu- heeksi -lokikirja. Suomen Mielenterveysseura. PDF-dokumentti. Päivitetty 25.4.2017. Saatavissa: http://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/ma- terials_files/lapset_puheeksi_-keskustelu_-_varhaiskasvatuksen_lokikirja.pdf [viitattu 25.7.2017].

Söderholm, A. & Kivitiie-Kallio, S. (Toim.) 2012. Lapsen kaltoinkohtelu. Hel- sinki: Kustannus Oy Duodecim.

Söderholm, A. & Politi, J. 2012. Lapsen laiminlyönti. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitiie-Kallio, S. (Toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.76–98.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Hel- sinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tupola, S. & Kivitiie-Kallio, S. 2008. Lapsen kaltoinkohteluun tulee puuttua var- hain. Pääkirjoitus. Lääkärilehti 14/2008. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.laakarilehti.fi/ajassa/paakirjoitukset/lapsen-kaltoinkohteluun-tulee- puuttua-varhain/> [viitattu 13.8.2017].

Tupola, S., Kivitiie-Kallio, S., Kallio, P. & Söderholm, A. 2012. Lapsen fyysinen pahoinpitely. Teoksessa: Söderholm, A. & Kivitiie-Kallio, S. (Toim.) Lapsen kal- toinkohtelu. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 99–109.

Uusitalo, E. 2014. Ehkäisevä lastensuojelutyö päivähoidossa – Raision lasten- tarhanopettajien näkemyksiä Lapset puheeksi – keskustelusta ehkäisevän työn menetelmänä. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82436/Uusitalo_Elina.pdf?se- quence=1 [viitattu 23.7.2017].

Varhaiskasvatus. 2016. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 29.12.2016. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lasten-paivahoito> [viitattu 13.6.2017].

Varhaiskasvatustilasto 19.1.1973/36.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf [viitattu 23.8.2017].

Viitasaari, L. 2003. Lasten kokema perheväkivalta päivähoidon haasteena. Teoksessa: Paavilainen, E. & Pösö, T. (Toim.) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. Helsinki: WSOY. 103–117.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

SAATEKIRJE VARHAISKASVATUSYKSIKÖIHIN

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

31.8.2017

Hyvä päiväkodin johtaja,

Opiskelen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (Xamk) tarkoitukseni valmistua vuoden 2018 alussa sosionomiksi. Teen opinnäytetyöni lasten kaltoinkohtelun varhaisesta tunnistamisesta ja puuttumisesta varhaiskasvatuksessa. Tavoitteenani on saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksessa tunnistetaan lasten kaltoinkohtelua ja miten siihen puututaan, ja mitä tarvittaisiin lisäksi.

Kaltoinkohtelusta on lapselle runsaasti haittoja, jotka voivat näkyä lyhyellä, mutta myös pitkällä aikavälillä fyysisenä, psyykkisenä että sosiaalisena haittana lapsen kehitykselle. Kaltoinkohtelu vaikuttaa negatiivisesti myös lapsen oppimiseen ja käyttäytymiseen. Kaltoinkohtelusta kärsii lapsen lisäksi koko perhe, ja se tuo paljon kustannuksia yhteiskunnalle. Lapsen kaltoinkohtelusta voidaan puhua kansanterveydellisenä ongelmana.

Tarkoituksena on Mikkelin varhaiskasvatusyksiköissä tehtävien ryhmähaastattelujen avulla saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset arvioivat valmiuksiaan kaltoinkohtelun tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa ja kaltoinkohteluun puuttumisessa. Lisäksi opinnäytetyössäni kartoitetaan työntekijöiden näkemyksiä kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteista ja kehittämisehdotuksista.

Toiveissani olisi saada ryhmähaastatteluun kolme työntekijää eri koulutus- ja kokemustaustoiltaan, joista ainakin yksi olisi lastentarhaopettaja. Haastattelu tapahtuisi varhaiskasvatusyksikössänne työntekijöille parhaiten sopivana aikana. Ilmoittaisittehan halustanne osallistua tutkimukseeni viimeistään 8.9.2017 mennessä. Haastattelut suorittaisin syyskuun aikana.

Käsittelen haastattelun vastaukset ehdottoman luottamuksellisesti, eikä vastaajien tai päiväkotien tietoja tule missään vaiheessa esille. Toivoisin, että päiväkotinne lähtisi mukaan opinnäytetyöhöni. Vastauksenne on minulle tärkeää.

Työni ohjaajana toimii Jari Huotari, johon voi myös olla tarvittaessa yhteydessä,

jari.huotari@xamk.fi

Ystävällisesti,

Satu Pappila

[satupappila@xamk.fi](mailto:satu.pappila@xamk.fi)

SAATEKIRJE OSALLISTUJILLE

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu

19.9.2017

Hyvä opinnäytetyöhöni osallistuja,

Opiskelen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (Xamk) tarkoitukseni valmistua vuoden 2018 alussa sosionomiksi (LTO). Olen kerännyt tähän hieman tietoa lasten kaltoinkohtelusta ja tutkimuksestani.

Lasten kaltoinkohtelu käsittää kaikenlaisen fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen väkivallan, heitteillejätön, kaupallisen tai muunlaisen hyväksikäytön, muun perheväkivallan, kuten parisuhdeväkivallan näkemisen ja kokemisen sekä hoidon laiminlyönnin, jossa lapsen kehitystarpeisiin jätetään vastaamatta. Emotionaalista kaltoinkohtelua on enemmän tai vähemmän mukana kaikissa kaltoinkohtelun muodoissa.

Kaltoinkohtelu vaikuttaa negatiivisesti lapsen oppimiseen ja käyttäytymiseen. Kaltoinkohtelusta kärsii lapsen lisäksi koko perhe, ja se tuo paljon kustannuksia yhteiskunnalle. Lapsen kaltoinkohtelun varhainen tunnistaminen ja puuttuminen ovat ensiarvoisen tärkeitä, sillä merkittävät sosiaaliset ja terveydelliset haitat kehittyvät pitkään kestäneen kaltoinkohtelun vaikutuksesta. Varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli kaltoinkohtelun tunnistamisessa. Tutkimukset osoittavat, että monesti huoli tai epäily kaltoinkohtelusta herää ensimmäisenä juuri varhaiskasvatuksessa, koska muutokset lapsen voinnissa näkyvät usein toimintakyvyssä tai ystävyyssuhteissa.

Tarkoitukseni on ryhmähaastattelujen avulla saada tietoa siitä, miten varhaiskasvatuksen ammattilaiset arvioivat valmiuksiaan kaltoinkohtelun tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa ja kaltoinkohteluun puuttumisessa. Lisäksi opinnäytetyössäni kartoitetaan työntekijöiden näkemyksiä kaltoinkohtelun tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteista ja kehittämisehdotuksista. Haastattelut äänitetään ja muutetaan tekstimuotoon.

Haluan korostaa, että käsittelen haastattelut ehdottoman luottamuksellisesti, eikä vastaajien tai päiväkotien tietoja tule missään vaiheessa esille. Nauhoitetut haastattelut tuhoan heti opinnäytetyöni valmistuttua.

Kiitos, että lähditte mukaan tärkeän aihealueen tutkimukseen, panoksenne on merkittävä. Otattehan yhteyttä, jos teille tulee jotain kysyttävää lasten kaltoinkohtelusta, itse haastattelusta tai tutkimuksen tekemisestä.

Ystävällisesti,

Satu Pappila, s

3

TEEMAHAASTATTELURUNKO

Perustiedot

1. Ikänne?
2. Koulutustaustanne?
3. Ammattinimikkeenne?
4. Työskentelyvuodet varhaiskasvatuksessa?

Teema 1. Kaltoinkohtelun tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

1. Mikä on mielestänne lapsen kaltoinkohtelua?
2. Kohtaatteko työssänne lasten kaltoinkohtelua? Millaista? Kuinka usein?
3. Mistä/miten tunnistatte kaltoinkohtelun merkkejä? (omaan intuitioon luottaminen, selvät merkit fyysisestä kaltoinkohtelusta, henkisen kaltoinkohtelun tunnistaminen, kollegan tuki)
4. Millaisia haasteita kaltoinkohtelun tunnistamiseen liittyy? Vai onko se haastavaa? (Mikä siitä tekee haastavaa?)

Teema 2. Kaltoinkohtelun puuttumisen haasteet varhaiskasvatuksessa

1. Kuinka otatte huolen/kaltoinkohtelu epäilyn puheeksi vanhempien kanssa? Mitä teette ensin? (pyydätkö apua työyhteisöltä, johtajalta, erityislastentarhanopettajalta)
2. Mitkä asiat vaikuttavat puheeksioton haasteisiin? Onko se haaste? (tunteet, omat asenteet kaltoinkohteluun, työssä jaksaminen, kiire ja sen vaikutus, pelko väärintulkinnasta, vanhempien reaktiot, luottamuksen menettäminen)

Teema 3. Menetelmiä kaltoinkohtelun tunnistamiseksi ja puuttumiseksi

1. Millaisia menetelmiä teillä on käytössänne kaltoinkohtelun tunnistamiseen ja puuttumiseen? (Huolen vyöhykkeet, Lapset puheeksi, tunne ja turvataitokasvatus)
2. Onko työyhteisössä määritelty toimintaperiaatteet mahdollisen kaltoinkohtelun ilmetessä? (Mitä tehdään ensin, keneen otetaan yhteyttä, monialainen yhteistyö, koulutus)
3. Mitä tarvitsisitte työnantajalta/ työyhteisöltä tueksenne?

Teema 4. Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen menetelmien kehittäminen varhaiskasvatuksessa

1. Kuinka kehittäisitte lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen menetelmiä? (Mikä helpottaisi tunnistamista ja varhaista puuttumista?)

Haluaisitko lisätä tai sanoa vielä jotain lasten kaltoinkohteluun ja varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen varhaiskasvatuksessa liittyen?